

Jasna Balaško

Zagreb

UDK 373.3:37.014.3](497.522)“1874/1914“
37.014.3](497.522)“1874/1914“

Primljeno: 25. studeni 2011.

Prihvaćeno: 15. prosinca 2011.

Pregledni članak

PUČKO ŠKOLSTVO U ZABOKU OD 1874. DO 1914. GODINE

Članak želi prikazati razvoj osnovne škole u Zaboku. Naglasak stavlja na razdoblje od 1874. do 1914. godine te govori o okolnostima u kojima je nastala i radila pučka zabočka škola, o napretku i djelomičnoj laicizaciji škole koja djeluje na postavljenim obrazovno-odgojnim standardima Banske Hrvatske koje donosi Mažuranićev zakon, a kao osnovni izvor koristi školsku Spomenicu. Članak se bavi životom učitelja i učiteljica, njihovom naobrazbom i utjecajem na život zajednice, edukacijom djece i seljaka, ulogom školskog patrona, pohađanjem škole, opremanjem knjižnice i obradom vrta.

Zabočka škola se uklapa u opću sliku školstva 19. stoljeća Banske Hrvatske i to prema vremenu nastanka, broju polaznika, zastupljenosti djevojčica, položaju učitelja. U odgojnom i obrazovnom smislu pokazala se kao uspješna škola koja se uspjela izdići iznad ruralnog značaja.

Činjenica je da osnovna škola zauzima važno mjesto u razvoju Zaboka i u obrazovnom i u materijalnom smislu. Njen doprinos u podizanju razine pismenosti jednak je doprinosu u podizanju razine znanja o poljoprivrednim kulturama, održavanju higijene i zdravlja te poticanju altruističkih odnosa, što se posebno vidjelo u humanitarnom radu škole i cijelog mjesta početkom Prvog svjetskog rata. Škola je doprinijela razvoju mjesta i okolice te bila pokazatelj razvoja društva Banske Hrvatske kao cjeline, što je i bio cilj Mažuranićeve reforme.

Ključne riječi: osnovno školstvo, školske reforme, Mažuranićev zakon, Zabok, 1874. do 1914. godine

Banska Hrvatska, kao agrarna zemlja, može u 19. stoljeću zahvaliti podizanje kvalitete života i razine znanja svojih stanovnika u velikoj mjeri upravo instituciji školstva. Stoga je razvoj školstva, napose u manjim mjestima, važan za lokalnu zajednicu, odnosno, društvo kao cjelinu. Vertikala razvoja hrvatskog školstva od prosvijećenog

apsolutizma do sloma Habsburške Monarhije prikazana je u nizu historiografskih djela¹, a školstvo je temom cijelog niza radova koji se bave vrstama škole ili pojedinim razinama obrazovanja², ili pak obrađuju prosvjetnu problematiku određenog područja³. Među potonjim radovima nalazimo i one koji prikazuju školstvo slabije razvijenih sredina, a osim analize razvoja školstva opisuju i svakodnevni život učenika i učitelja koji je bio težak⁴.

Cilj ovog članka je prikazati razvoj osnovne škole u Zaboku od 1874. do 1914. godine, dakle u razdoblju od Mažuranićeve reforme do početka Prvog svjetskog rata. Nastojat će, kroz praćenje niza elemenata rada osnovne škole u Zaboku od njenog osnutka do početka Prvog svjetskog rata (s posebnim naglaskom na vrijeme Mažuranićeve reforme školstva) prikazati položaj učitelja i učiteljica u lokalnoj zajednici, njihov doprinos školstvu i sredini u kojoj rade te njihovu naobrazbu. Dakako, pozabavit će se problematikom pohađanja škole, nabave školskih knjiga i nastavnih sredstava, uređenjem školske knjižnice i vrta te ulogom školskog patrona. Uz relevantnu literaturu i tiskane izvore, članak sam uvelike temeljila na sačuvanoj školskoj *Spomenici*⁵.

Tijekom prosvijećenog apsolutizma započinje proces protomodernizacije i laicizacije školstva, a njime su bili zahvaćeni svi slojevi društva. Obrazovanju se pridaje veliko značenje, posebno radi osposobljavanja većinom nepismenog stanovništva da bi se poboljšalo razumijevanje poteza vlasti i izgradnja društva, kao i lakše privrjeđivanje, čiji je cilj bio sveukupni napredak Monarhije. Ograničavanjem utjecaja Crkve, a posebno ukidanjem reda isusovaca, školstvo je dobilo šansu za većom laicizacijom, ali

¹ Dragutin Franković, *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1958.; Antun Cuvaj, *Grada za povijest školstva I. – IX.*, Zagreb, 1910. – 1913.; Jaroslav Šidak, „Jedno stoljeće u razvoju školstva u hrvatskim zemljama (1773.-1874.)“, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, br. 9, Zagreb, 1975., 37-47.

² Ida Ograjšek Gorenjak, „Otvaranje ženskog liceja u Zagrebu“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, Vol. IV, broj 8 (2), Zagreb, 2006., 147-176; Mirko Raguž, *Pedagoški učinci školskih propisa i zakona od 1918. na hrvatsko pučko školstvo*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb, 2004.; Ivana Horbec - Vlasta Švoger, „Školstvo kao politicum: Opći školski red iz 1774.“, *Anali za povijest odgoja*, sv. 9, 2010., 5-47.; Dunja Modrić-Blivajs, „Utjecaj školskog zakonodavstva na razvoj školstva u Bansknoj Hrvatskoj od 1774. do 1850. godine“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, Vol. 38, broj 32, Zagreb, 2007. 209-220.; Dinko Župna, „Dobre kućanice. Obrazovanje djevojaka u Slavoniji tijekom druge polovice 19. stoljeća“, *Hrvatski institut za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod*, 2009., 232-256.

³ Mirko Raguž, *Senjsko pučko školstvo*, Školske novine Zagreb i Ogranak matice hrvatske Senj, Zagreb, 1994. 87-98; Suzana Jagić, *Pučko školstvo u kotaru Ivanec od sredine 19. stoljeća do 1918. godine*, magistarski rad, Filozofski fakultet, 2008.; Vladimir Strugar, „Počeci i razvoj školstva u Bjelovaru od 1761. do danas“, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 1, Bjelovar, 2007., 71-98; Franka Bauk, *Specifičnosti razvoja osnovnog školstva i prosvjete u Međimurju*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb, 1989.

⁴ Suzana Jagić, n.dj., 264-277.

⁵ *Spomenica Obće pučke učione u Zaboku* se čuva u zabočkoj školi, u uredu ravnatelja škole. Tek prva trećina teksta *Spomenice* je numerirana, a osim o školi donosi puno podataka o životu učitelja i o Zaboku uopće. Ukrašena je kaligrafskim znakovima i crtežom na svojoj naslovnici. Ukrasi tijekom godina pisanja izostaju, isto kao i zanimljivi podaci i opisi svakodnevnog života, a tekst *Spomenice* se svodi na tehničke podatke vezane uz nastavu i na školsku statistiku.

Crkva ostaje prisutna u obrazovnom procesu⁶. Tijekom 18. stoljeća Monarhija je uređivala školstvo temeljem pruskog modela, a glavni kreator je bio opat Johann Felbiger koji je 1774. godine izradio *Opći školski red za njemačke normalke, glavne i trivijalne škole u svim c.k. nasljednim zemljama*, a 1777. za Ugarsku i Hrvatsku *Ratio educationis*. Odredba je sadržajno pratila Felbigerovu osnovu. Pučke škole su bile podijeljene na jednogodišnje trivijalke, trogodišnje glavne škole (u gradovima) i normalke (u glavnim gradovima pokrajina)⁷. Ta podjela svjedoči o velikom jazu između škola u urbanim i ruralnim sredinama, što će zadugo ostati konstantom prosvjetne situacije u Banskoj Hrvatskoj.

Nove uredbe vezane uz školstvo u Ugarskoj i Hrvatskoj donose se početkom 19. stoljeća, tj. 1806. novi *Ratio educationis* koji, međutim, nije bitno pridonio poboljšanju stanja u prosvjeti. I dalje je vladala visoka stopa nepismenosti.

Jedan od važnih pokretača promišljanja novih puteva u povijesti školstva bio je Ilirski pokret. Njegova središnja ličnost, Ljudevit Gaj, 1830. godine objavljuje *Kratku osnovu horvatsko-slavenskog pravopisanja*, čije tiskanje označava nastojanja narodnog preporoda, a to je uvođenje narodnog jezika u javni život.⁸ Među preporoditeljima su se posebice B. Šulek i Lj. Vukotinović bavili prosvjetnom problematikom. Ljudevit Vukotinović zagovarao je promjene u školstvu i borbu za opismenjavanje, a 1844. godine izdaje knjižicu *Nešto o školah pučkih*⁹. Vukotinović najveću prepreku vidi u nepostojanju modernog zakona o školstvu¹⁰ i nedostatku školovanog učiteljskog kadra. Općenito, tijekom 1830-ih i 1840-ih godina dosta se pozornosti posvećuje školstvu, napose pučkom. O nužnim promjenama raspravlja se ne samo u užem preporoditeljskom krugu, nego i u Hrvatskom saboru te među svećenstvom. Tako je biskup J. Haulik poticao svećenstvo svoje dijeceze da se založi za osnutak i poboljšanje pučkih škola u svojim župama, a 1849. je njegovom zaslugom u Zagrebu započela s radom prva učiteljska škola.

Godine 1845. Ugarsko namjениčko vijeće donosi novi školski propis nazvan „*Sustav osnovnih škola*“. Njime i dalje postoje razni tipovi škola: dvogodišnje „trivijalke“ (niže početne škole na selu), trogodišnje „glavne škole“ (škole u većim mjestima) i „normalke“ (uzorne glavne škole) u većim gradovima. Nadzor nad školama vršilo je Ugarsko namjesničko vijeće preko hrvatskog Vrhovnog školskog ravnateljstva (do 1848. godine). Gore navedena uredba iz 1845. godine ostaje na snazi sve do Mažuranićevog zakona o školstvu 1874. godine¹¹.

⁶ Crkveni pokret reformiranih jansenista nastao u 17. st. u Francuskoj, dobio je ime prema nizozemskom teoretičaru Corneliusu Ottu Jansenu, a optuživan je od strane Crkve, posebno isusovaca, kao „kalvinistički pokret“. I u vrijeme provođenja reformi u školstvu (kada u obrazovanju jansenisti zamjenjuju isusovce) vjeronauk ostaje obvezatnim predmetom.

⁷ Cuvaj, I, 450-460.

⁸ Jaroslav Šidak, Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti, Školska knjiga, Zagreb, 1981., 203-220.

⁹ Cuvaj, III, 120-128.

¹⁰ Ljudevit Vukotinović, Nešto o školah pučkih: rječ u svoje vrěme, Tiskara Franje Supana, Zagreb, 1844., 27.

¹¹ Dinko Župan, Pučko školstvo u vrijeme banovanja Ivana Mažuranića, Magistarski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2002., 26.

Tijekom neoapsolutizma obrazovanje¹² i odgoj imaju jaki konfesionalni ton. Crkva je 1849. godine tražila nadzor nad školama, koji je dobila 1851. godine. Ministar bogoštovlja i nastave, Leo Thun, predlaže da biskupski ordinarijat preuzme upravu nad katoličkim školama. Ta uprava je trajala u Bansknoj Hrvatskoj sve do donošenja Mažuranićevog zakona. Međutim, razdoblje neoapsolutizma obilježava i povećanje broja škola, veći broj učenika, reguliranje obrazovanja učitelja i stručnog nadzora nad školama te po tome ono predstavlja temelj modernizacije pučkog školstva.

1. Mažuranićev zakon

Mažuranićev zakon je predan u saborsku proceduru 1874. godine¹³. Zakon je donio odredbu prema kojoj pučka škola postaje obvezatna u trajanju od ukupno pet godina (od kojih je jedna opetovnice), a svrha mu je odgoj i obrazovanje djece za život u modernom građanskom društvu. Naglašavao je da osim „duševne“ naobrazbe djeci treba pružiti i tjelesnu, tako da je tjelovježba postala obvezatni dio nastave. Osnovne odredbe zakona bile su podjela škola na opće i građanske, a ukinuta je razlika između trivijalnih i glavnih škola pa su bitne zakonske razlike između gradskih i seoskih škola nestale. Određeno je da se na 80 učenika zapošljava po jedan učitelj, a ako broj učenika premašuje brojku od 80 tri godine za redom, zapošljava se novi učitelj koji bi predavao u zasebnoj učionici. Škola je bila javna i besplatna, a financirala se zemaljskim i općinskim novcem. Učitelj u javnoj školi morao je biti one vjeroispovijesti koje je bila većina njegovih učenika. Crkvene općine su mogle financirati konfesionalne škole, a da bi takve škole bile javne, morale su poštovati određene zakonske odredbe. Crkva je ostala nadležna za nastavu vjeronauka u svim školama, ali je zakon značio velik pomak u sve većoj sekularizaciji obrazovnog sustava.

U općinama s najmanje 40 školskih obveznika morala se otvoriti pučka škola, a njeno financiranje je kod siromašnih općina pomagala hrvatska vlada. Svaka školska općina imala je školski odbor koji su činili načelnik općine, učitelj, župnik i školski patron. Odbor se sastajao jednom mjesečno, a osnovni zadaci kojima se bavio bili su pohađanje nastave, stanje škole, predlaganje novih učitelja, vođenje školske blagajne, nadziranje rada učitelja i posredovanje između učitelja i roditelja. Uz općinski školski odbor postojao je i županijski školski odbor koji su činili županijski školski nadzornik, svećenik (određen prema vjeroispovijesti većine stanovništva), dva učitelja i šest predstavnika iz županijskog školskog nadzorništva¹⁴. Njihovi zadaci bili su nadzor javnih i privatnih škola, savjetovanje učitelja i općinskih školskih odbora i izvještavanje Vlade o stanju škola.

Zakon je sankcionirao roditelje koji nisu slali djecu u školu novčanom kaznom od 1 do 10 forinti, a bilo ju je moguće zamijeniti zatvorskom kaznom u trajanju od jednog

¹² Cuvaj, IV, 23-24, 149.

¹³ Antun Cuvaj, *Grada za povijest školstva I.-VII*, Zagreb, 1911., 367.

¹⁴ Županijska školska nadzorništva bila su: varaždinsko, zagrebačko, križevačko, riječko, bjelovarsko, požeško, virovitičko i srijemsko.

ili dva dana, dok je djetetu koje je imalo skrbnika mogao biti određen novi. Takve mjere pokazivale su da je zakonodavac vrlo ozbiljno shvatio obvezno školovanje.

Opetovnica je postala obvezatna¹⁵ za svu djecu koja su završila četvorogodišnju pučku školu i nisu nastavljala školovanje u nekoj drugoj školi. Odvijala se dva puta tjedno po dva sata. U zakonu poglavlje 3. govori o trogodišnjoj građanskoj školi koja nije obvezatna, ali zakon omogućuje učenicima stjecanje znanja iz područja gospodarstva, obrta i trgovine¹⁶.

Nastavni predmeti bili su: nauk vjere, materinski jezik (hrvatski), računstvo, zemljopis, povijest, fizika, prirodopis, krasopis, geometričko oblikoslovje, pjevanje i tjelovježba. U školama koje su se nalazile na teritoriju „općina drugoga po jeziku plemena“¹⁷ nastavni jezik je bio materinji jezik većine, a hrvatski je uz njega bio obvezatan predmet.

Učitelji i učiteljice postaju javni činovnici, a morali su imati završenu javnu preparandiju na teritoriju Austro-Ugarske Monarhije. Zakonom su im određene visine plaća, a plaće učiteljica su izjednačene s onima njihovih muških kolega, što je pravo koje nisu uživale u nekim razvijenijim zemljama. U članku ću kasnije obrazložiti na koji je način Zakon proveden u zabočkoj školi.

Ban Khuen Héderváry (1883. – 1903.) donosi novi školski zakon koji je potvrđen 31. listopada 1888. Pučke škole u trajanju od četiri godine podijeljene su na više i niže, a nastavni je jezik hrvatski ili srpski. Zakon uvodi novi predmet: risanje, a pjevanje se određuje kao svjetovno i crkveno. Na kraju školske godine održavali su se javni ispiti. Učiteljska preparandija je produljena na četiri godine, nakon čega se polagao ispit zrelosti, a prije dobivanja svjedodžbe „osposobnice“ bio je obvezatan dvogodišnji praktični rad. Crkva je mogla održavati nastavu o svom trošku, a oni koji su uzdržavali konfesionalnu ili srpsku autonomnu školu bili su oslobođeni plaćanja općinskog školskog nameta. Temeljna plaća učitelja iznosila je 400 forinti, a učiteljicama su potvrđena izjednačena primanja s učiteljima; međutim, udajom su se dobrovoljno odricale školske službe. Mirovina se mogla zatražiti nakon 40 godina rada. Funkcija samostalnog školskog nadzornika zamijenjena je funkcijom državnog službenika.

U malim lokalnim školama sjeverozapadne Hrvatske ovaj Zakon nije donio radikalne promjene u vođenju praktične nastave.

2. Pučka škola u Zaboku

Zabok se po prvi put spominje u dokumentima iz 14. stoljeća¹⁸. Kraljevskom darovnicom 1335. godine ugarsko-hrvatski kralj Karlo I. daruje posjed obitelji Nuzlinov. Tijekom 15. stoljeća Nuzlinovići kao svoje obiteljsko ime uzimaju ime posjeda te se

¹⁵ Dinko Župan, isto, 56.

¹⁶ Mirko Raguž, „Zakon od 14. listopada 1874 ob ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji“, Senjski zbornik, vol. 37, Senj, 2010., 93.

¹⁷ Cuvaj IV, 436.

¹⁸ Mirjana Matijević Sokol, „Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku“, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, vol. 29, Zagreb, 1996., 295-302.

nazivaju Zaboky de Zabok. Granice posjeda bile su od potoka Kosteljine, preko Krapinčice do rijeke Krapine, a kroz sam posjed prolazila je cesta od Krapine do Zagreba, s odvojkom prema Humu¹⁹.

Nakon smrti posljednjeg muškog potomka obitelji Zaboky 1716. godine Zabok prelazi u vlasništvo obitelji Vojković²⁰ koja ga pridružuje svom posjedu u Gornjem Oroslavju²¹. Obitelj Vojković (Vojkffy), točnije Ana Vojkffy, rođena Zaboky, bila je kasnije patron zabočke pučke škole.

Početak školstva u Zaboku veže se uz 1838. godinu, a 1845. godine započinje gradnja prve školske zgrade. U početku nastava se održavala u župnom dvoru (za službovanja velečasnoga Stjepana Havaica), a vodio ju je bilježnik općine Zabok, Gubaševa i Vrtnjakovca, Mijo Gorupić, a nakon njega crkveni orguljaš Marko Frančina. Dolazak prvog učitelja, Vjekoslava Crnogaja, bilježi se 1851. godine. Crnogaj je uveo vođenje zapisnika, bilježenje naredaba vezanih uz školu, a za njegovog boravka u Zaboku (1851. do 1860.) školu je posjetio ban Josip Jelačić.

Što se tiče same izgradnje školske zgrade, važna je bila uloga patrona, naime krajem 1839. godine grofica Ana Vojkffy²² je bila zamoljena od strane varaždinskog podžupana Alberta Modrića da ustupi dio svog imanja za izgradnju škole i vrta²³. Grofica je pristala i u svom pismenom očitovanju²⁴ naglasila da se zemljište ne smije ni u koju drugu svrhu upotrijebiti, u protivnom će ona ili njeni nasljedici zatražiti povrat zemlje. Ustupila je njivu površine 800 hvati uz godišnju naknadu od 20 krajcara u srebru, a iznos je trebala podmirivati općina. Županijska skupština u Varaždinu je 22. lipnja 1840. prihvatila i ovjerila prijenos zemljišta koje se nalazilo uz crkvu sv. Jelene Križarice²⁵. Ipak, škola se gradila punih deset godina pa je bila otvorena tek 1851. godine.

Na početku svog postojanja zabočka škola je spadala u red trivijalnih škola. Prvi razred obuhvaćao je dva dijela (viši i niži), a drugi razred se vodio kao mladež trećeg razreda. Tekst *Spomenice* kaže da je škola radila temeljem školskog sustava iz 1845. godine. „Školska mladež bijaše podijeljena u tri odjela, koja u prvo vrieme sačinjavahu dva razreda. Prvi razred obuhvaćao je dva odjela, viši i niži, a u drugi razred ubrajala se mladež trećega odjela. Ovo se je razdieljenje uslied naredbe C.kr. ministarstva za bogoštovje i nastavu od 23. ožujka 1855. broj 18.788. samo nazivom promienilo, te su se imala osnovati podpuna tri razreda, od kojih je prvomu odgovarao niži, a drugomu viši odjel prijašnjega prvoga razreda, dočim je trećemu razredu odgovarao prijašnji

¹⁹ Ratko Vučetić, „Zabok – elementi prostornog sustava“, Hrvatsko zagorje, godina XI, broj 3-4, Krapina, 2005., 23.

²⁰ Vlastelinka Ana Zaboky bila je udana u obitelj Vojković (Vojkffy).

²¹ Ratko Vučetić, isto, 24; Josip Adamček, „Po dragome kraju, područje Zaboka“, Kaj, broj 1, Krapina, 1980., 45.

²² Ana Vojkffy, porijeklom iz obitelji Zaboky, bila je vlasnica dvaju velikih imanja: Zaboka i Oroslavja. Njen sin, grof Janko Vojkffy bio je povlašteni učenik Franje Strelca, jednog od prvih zabočkih učitelja koji ga nije podučavao u školi, već u njegovom domu u Oroslavju. Oroslavje je udaljeno od Zaboka 7 kilometara koje je učitelj propješačio kako bi podučavao mladoga grofa.

²³ *Spomenica*.

²⁴ Prijepis grofičinog pisma nalazi se u *Spomenici*.

²⁵ Obitelj Vojkffy (Sigismund Vojkffy) je osim škole u Zaboku finacirala i izgradnju crkve još 1782. godine.

drugi razred. Istom naredbom uređjena je i sva školska obuka, te je za trivijalne škole postavljena ista zadaća, koja bje određena za prva tri razreda glavnih škola²⁶.

Kao nastavni predmeti spominju se: nauk vjere, nastava u jeziku („čitanje, slovnica, pravopis, vježbanje u pismenom i ustmenom izrazu misli, pisanje“), računanje i pjevanje, a dodatkom Naredbe od 13. rujna 1855. broj 12.303., gdje je to moguće, i njemački jezik. Naredba je zapravo bila oruđe germanizacije koja se provodila tijekom neoapsolutizma, no u zabočkoj školi njemački se nije predavao, jer nije bilo učitelja koji bi takvu nastavu održavao. Godine 1851., temeljem privremene carske naredbe od 26. prosinca 1851. (broj 12451), donesena je odluka o postavljanju prvih nadzora nad školama. *Spomenica* kao prvu osobu koja je dobila takvo zaduženje spominje Ladislava pl. Tompića koji je 1851. godine bio bilježnik općine Sveti Križ.

Radi većeg broja mladeži koja nije polazila školu 1858. počela se provoditi opetovana nastava s brojem polaznika 50, dok je broj redovnih učenika bio 57²⁷. Godine 1858. propisana je posebna osnova obučavanja za trivijalne škole na temelju onda postojećih osam školskih knjiga²⁸: Početnica, prva i druga slovnička čitanka, pismovnik katekizam za I. i II. razred, biblijska poviestnica, te računična vježbenica. Uvođenjem spomenute literature u praktičnoj se nastavi zapravo ništa nije promijenilo.

Spomenica škole u svom uvodnom dijelu navodi da je Duhovni stol vršio nadzor i upravu pučkih škola putem kotarskih školskih nadzornika. Zabočka škola spadala je u djelokrug podarchidjakona kotara krapinskog, a tu su dužnost od 1860. do 1875. obnašali: Franjo Magdalenić, župnik komorski, Stjepan Havaić, župnik zabočki, Ulrik Kirchlechner, župnik pregradski i Eduard Fink, župnik u Radoboju.

Uloga Crkve, formalna i neformalna, bila je važna, jer je službeno nadzirala rad seoskih, trivijalnih škola (kakva je bila i zabočka), a lokalnom župniku se uvijek iskazivalo dužno poštovanje – o čemu svjedoči *Spomenica* svojim tekstovima, navodeći nekoliko primjera prisutnosti župnika u životu sela i škole. Neki od učitelja su ujedno bili i crkveni orguljaši, što je samo još više povezivalo te dvije institucije, ali i opterećivalo učitelja.

Spomenica navodi na koji se način određivala plaća učitelja. Naime, na osnovi „zakladnice narodne učione zabočke“ iz 1852. koju je donijela općina Sveti Križ Začretje, a koja je određivala djelokrug rada školske općine, prava i obveze učitelja i župljana te učiteljsku plaću, sastavljena je školska valovnica 1860. u kojoj su „beriva“ učitelja zabočkog ovako specificirana:

²⁶ Tekst *Spomenice* se poziva na školsku uredbu iz 1845. godine u pitanjima granica školske općine, naknade učitelja, održavanja zgrade i nadzora: „Mi, C. kr. krapinski podžupan Antun Melinčević, kotarski nadglednik pučkih učiona, zajedno župnik komorski Fr. Magdalenić, ravnatelj narodne škole i zabočki župnik Stjepan Havaić, vanjske općine sv. križke glavar Tito Babić, iste općine tajnik Andrija Šebetić, i zakleti odbornik Ladislav Tompić svim kojim se dolikuje, obznajući dajemo tvrdnu vjeru, da mi u Sv. Križu godine 1853. dne 15. mjeseca veljače održasmo sjednicu, i u njoj uvaživši potrebu poboljšanja i osjeganja materijalnog stanja učitelja narodne naše učione, nemanje i zdržavanja u dobrom stanju školske zgrade, na temelju školske sustave od godine 1845. u smislu naredbe visoke C. kr. hrvatsko-slavonske školske oblasti od 18. lipnja 1851. [...]“

²⁷ *Spomenica*.

²⁸ *Spomenica*.

a/. Godišnja plaća	315 for.
b/. Uživljanje vrta i 1 parcele oranice u ukupnoj površini od 800 hvati, proračunano na čisti godišnji prihod 3 for.	
c/. drvarine	36 for.

Ukupno 354 for.

Nakon donošenja Mažuranićevog zakona 14. listopada 1874. godine zabočka škola dobiva službeno ime „Obća pučka škola“ kojoj pripada vrt za nastavu i vježbu iz gospodarstva, gombalište (prostor za tjelovježbu) i zdenac na upotrebu učitelju. Učitelju je zakonom određena plaća od 400 forinti, a dobiva i drva i stan.

Oformljen je školski odbor, predsjedavajući je bio župnik Ljudevit Sartori Ivančan, a prva sjednica je održana 18. travnja 1877. godine²⁹. Župnik je formalno i neformalno bio osoba na koju se računalo u važnijim događanjima mjesta. Iako nije imao nadzor nad provođenjem nastave niti je na nju mogao utjecati, postao je predsjedavajući školskog nadzornog odbora³⁰.

Iako zadnja točka ovog članka navodi školskog patrona kao člana općinskog odbora, on se ni u prvom, a ni u kasnijim školskim odborima ne navodi ni imenom ni titulom.

3. Patronat

Ljudevit Vukotinović, veliki zagovornik podizanja škola, tijekom preporoda često je govorio o ulozi aristokracije i obvezi plemstva koje mora materijalno skrbiti o školama, kao i važnosti širenja ideja stvaranjem komunikacije među stanovništvom³¹, u čemu zabočka škola daje izvrstan primjer. Lokalna uprava Zaboka nije uvijek financijski mogla dovoljno pomagati i poticati razvoj školstva, što se odražavalo u nezadovoljavajućem položaju učitelja ili u neadekvatnom školskom prostoru i opremi škole. Lokalno plemstvo Zaboka i okolice nastojalo je biti od pomoći podupirući razvoj školske knjižnice, darujući zemlju ili drva za potrebe škole i učitelja, a lokalni župnik, kao i u mnogim drugim ruralnim zajednicama, bio je prvi pokretač pohađanja nastave.

²⁹ *Spomenica*.

³⁰ Prema § 147. Mažuranićevog zakona:

Članovi općinskoga školskoga odbora jesu:

- a/. načelnik one političke općine, u koje se području škola nalazi;
- b/. župnik djece školu polazeće;
- c/. učitelj, a ako škola ima više učitelja, ravnajući učitelj;
- d/. 2-5-članova dotične školske općine, izabranih tako, da – sastoji li školska općina od više mjesta, bude razmjerno zastupano svako od uškolanih mjesta;
- e/. školski patron.

³¹ Ljudevit Vukotinović, isto, 9, Cuvaj III, 120-128.

Među patronima svakako valja na prvom mjestu spomenuti velikašku obitelj Vojković (Vojkffy) od Klokoča³². Ana Vojkffy, koja doduše nije darovala zemlju, nego ju je ustupila općini uz godišnju naknadu, smatra se prvim patronom zabočke škole. Osim u pitanjima spomenutog zemljišta, njena obitelj se kasnije ne spominje u *Spomenici* kao patron škole. O razlozima možemo samo nagađati, ali ostaje činjenica da je njena obitelj osim škole podigla i glavnu zabočku crkvu sv. Jelene Križarice i obnovila stariju crkvu sv. Antuna.

Spomenica spominje obitelji Babić, Šimunčić, Gjurgjević i Galyuff koje su svojim utjecajem i moralnim autoritetom doprinosile razvoju škole. Tito Babić iz Gredica, otac književnika Ksavera Šandora Gjalskog, bio je načelnik općine Sveti Križ koji je po svojoj dužnosti sudjelovao u praćenju rada zabočke škole, ali se i kao privatna osoba, kako dade naslutiti *Spomenica*, raspitivao o stanju školske knjižnice i brinuo da bude dobro opskrbljena. Osim obitelji Babić nekoliko je drugih koji su osim moralne potpore davali i materijalnu pomoć školi. Tako je 1874. godine vlastelin Alexander Šimunčić iz Gornjih Grdenaca darovao livadu, a 1885. vlasnik imanja Poznanovec, Gavre Gjurgjević, daruje drva za ogradu školskog vrta.

Patronstvo vlastelina nije ovisilo o teritorijalnom ustrojstvu općina, jer usprkos činjenici da je 1891. godine Zabok postao samostalna općina i više ne spada u kotar Klanjec nego u kotar Varaždin, narodni zastupnik i zemljoposjednik iz Klanjca, Ljudevit pl. Galyuff, 1892. godine darovao je 12 knjiga kao nagradu za najbolje učenike u Zaboku.

Osim lokalnih vlastelina školu je pomagala Družba sv. Jeronima, darujući knjige gotovo svake godine, zatim uprava državne željeznice koja je 1885. darovala stare stupove za ogradu. Iako novčano manje značajni, nisu bili manje vrijedni i društveno korisni darovi koje je škola dobivala od drugih škola ili organizacija. Tako je učitelj škole iz Kraljevog Vrhla 1891. godine donirao košnicu, a 1893. godine je Društvo filoksernog povjerenstva iz Varaždina darovalo američku lozu³³.

³² Obitelj Vojković pripadala je hrvatskom plemstvu iz Goričke županije, podrijetlom iz Klokočkog plemstva. Darovnicom Bele IV. iz 1224. godine obitelj dobiva posjed Klokoča. U kasnijim godinama članovi obitelji isticali su se u vojnim i civilnim službama. Tijekom vremena postali su vlasnici posjeda Rakitje, dvora Ogled u Stenjevcu, dijela Lužnice, dvora Stari grad u Donjoj Stubici i Strmcu, dvora Jurja Lukačića u Pušćoj, dvora Stjepana Jaskaja u Brdovcu, kurije u Oroslavju i Zelini. Zbog vojnih zasluga Ferdinand III. im je 1655. dodijelio novu grbovnicu i potvrdio plemstvo, a 1763. Marija Terezija im daje grofovstvo; istovremeno im se dopušta promjena prezimena Vojković u „Voikffy“. Posljedni znani potomci obitelji bili su braća Kristofor i Hubert koji su napustili Hrvatsku i preselili u Bavorsku. Njihov otac Janko (umire 1897.) prodao je Oroslavje Donje i Zabok Ugarskoj hipotekarnoj banci od koje je zemlju kupio neki konzorcij i raspredao je seljacima.
http://arhinet.arhiv.hr/_Generated/Pages/Stvaratelj.PublicDetails.aspx?ItemId=1286

³³ Darivanje mladica američke sorte vinove loze, cijepljenje trsova i stručna predavanja vezana uz vinogradarstvo bila su česta u svim školama regije. Akcije su organizirane radi pojave bolesti vinograda filoksere na koju je američka sorta bila jedina otporna.

4. Mažuranićeva reforma i zabočka škola

Spomenica nabraja odredbe Mažuranićevog zakona, ističe nastale promjene u nastavi, položaju učitelja i navodi što podrazumijeva cjelovitost školske općine u zabočkom slučaju. Prema paragrafu 2. ne postoji više razlika između prijašnjih trivijalnih i glavnih škola te zabočka škola dobiva naziv „Obća pučka škola“. Prema paragrafu 3. zabočka škola je javna, uzdržava se troškom tadašnje političke općine Veliko Trgovišće, a slijedom paragrafa 18. škola otvara četvrti razred.

U teritorijalnom pogledu u nadležnost škole u Zaboku (paragraf 26.) pripadaju sljedeća mjesta: Zabok, Dubrava, Grdenci, Hum, Grabrovec, Bregi, Tisanić-jarek, Repovec, Prosenik, Jakuševac, Pavlovec, Trebež i Gubaševo³⁴.

Iako se paragrafima 30., 33. i 38. određuje nabava opreme i knjiga u zabočkoj školi, to nije učinjeno odmah. Sastavljač *Spomenice* obrazlaže i zašto: nastava se u Zaboku te školske godine nije održavala čak pola godine, jer nije bilo nastavnika koji je trebao zamijeniti tadašnjeg učitelja Pavlića premještenog u Biškupec. Po svemu sudeći, i iduća je godina bila u tom pitanju slična: novi učitelj Antun Velebir, barem prema pisanju *Spomenice*, ne nabavlja novu opremu. Ipak, škola je već i prije 1874./75. bila pomalo opremljena: imala je 34 sveska časopisa, zemljopisnu kartu i vrt koji će tek doživjeti svoje najbolje dane dvije godine kasnije, dolaskom učitelja Stjepana Fuggera.

Prema paragrafu 126. škola je prema prihodima učitelja uvrštena u III. razred s godišnjom plaćom učitelja od 400 forinti. Zahvaljujući paragrafu 134. učitelj je, uz redovitu plaću, imao pravo na uživanje dodatne zemlje. Zahvaljujući ovoj odredbi zabočkomu učitelju je osim plaće, paušala i vrta dodijeljena i jedna vrlo mala livada u selu Lugu (s druge strane rijeke Krapinice). Osvrćući se na paragraf 133. koji govori o pravu učitelja na drva za ogrjev i na vrt, *Spomenica* navodi da je uz postojeći vrt zabočkom učitelju određen godišnji paušal od 200 forinti za ogrjev stana i škole, a isti paušal je trebao pokrivati i čišćenje škole i „pisarničke“, tj. razne administrativne izdatke. Učitelj je uvelike ovisio o susretljivosti suseljana i lokalne vlastele.

Slijedom paragrafa 146., 147., 153. i 155. u školskoj godini 1876./1877. oformljen je prvi školski odbor u Zaboku, a činili su ga:

1. Ljudevit Sartori Ivančan, zabočki župnik, kao mjesni školski nadzornik, ujedno i predsjednik odbora
2. Albert Babić, općinski načelnik
3. Antun Velebir, učitelj

Školski odbornici:

4. Josip Žiger
5. Petar Hrastinski
6. Janko Kada

³⁴ Većina ovih sela spadala je i administrativno u općinu Veliko Trgovišće, a samo tri sela (Grdenci, Grabrovec i Hum) su spadala u općinu Sveti Križ Začretje, ali su obveznici pohađanja nastave polazili istu školu u Zaboku.

Prva sjednica održana je u Zaboku 18. travnja 1877., a prisustvovali su joj svi članovi školskog odbora.

Prema §159. za svaku županiju imenovan je po jedan školski nadzornik. *Spomenica* navodi kako obuku vjere u zabočkoj školi nadzire Crkva krapinskog kotara, a Zemaljska vlada (županija Varaždin), preko školskog odbora, upravlja školom.

5. Pohadanje nastave

Analiza statističkih pokazatelja koje sam pronašla u literaturi³⁵ o broju škola, učitelja i polaznika od 1863. do 1888. godine pokazuje da napredak u pohađanju nastave na teritoriju Banske Hrvatske i Vojne Krajine³⁶ postoji (Tablica 1).

Tablica 1. Broj škola, učitelja i polaznika u Banskoj Hrvatskoj i Vojnoj Krajini od 1863. do 1888.³⁷

Godina	Broj škola	Broj učitelja	Obveznika pohađanja škole	Stvarnih polaznika	%
1863.	517	686	81 873	36 390	44,44
1872.	595	835	80 550	46 340	57,53
1874.	1 208	1 527	--	84 223	--
1876.	1 292	1 680	--	--	--
1878.	1 261	1 680	--	--	--
1880.	1 250	1 680	--	95 700	--
1882.	1 238	1 680	--	--	--
1884.	1 235	1 754	188 443	109 665	58,19
1886.	1 231	1 805	197 835	121 431	61,38
1888.	1 248	1 910	212 377	126 294	59,47

Zamjećuje se da broj škola nakon 1874. ne raste. Na osnovi Mažuranićevog zakona i školskih propisa u Vojnoj krajini škole se preuređuju, spajaju ili proširuju u višerazredne što nam, zapravo, daje nepouzdanu sliku napretka. Pouzdaniji dokaz o napretku školstva je broj učitelja koji se od 1870-ih povećava.

U Zaboku, iako postoje podaci i iz ranijih godina, tek je 1860. godine, za vrijeme službovanja učitelja Franje Strelca, po prvi put napravljena određena statistika o inventaru škole i o pohađanju nastave³⁸. Što se tiče školskih obveznika zabočke škole, podaci iz 1860. spominju 100 obveznika u trinaest sela i zaseoka školske općine (Tablica 2³⁹):

³⁵ Dinko Župan, isto, 69-82, Suzana Jagić, isto, 39 ; Dragutin Franković, isto, 122, 168, 169; Antun Cuvaj, Kraljevski statistički ured, Građa za povijest školstva, a koji su dostupni na internetskim stranicama digitalne čitaonice www.library.foi.hr/knjige.

³⁶ Podaci koji se nalaze u tablici za godine 1863. i 1872. odnose se samo na Bansku Hrvatsku.

³⁷ Dinko Župan, isto, 69-82, Suzana Jagić, isto, 39.

³⁸ Prvi nesistematizirani statistički podaci u *Spomenici* odnose se na godinu 1856.

³⁹ *Spomenica*.

Tablica 2. Broj školskih obveznika zabočke škole u godini 1860.

Mjesto	Dječaka	Djevojčica	Svega
Zabok	5	4	9
Grdenci	-	2	2
Hum	8	3	11
Lug	5	-	5
Grabrovec	8	10	18
Bregi	11	1	12
Tisanić-jarek	5	-	5
Repovec	5	2	7
Prosenik	1	-	1
Jakuševac	6	6	12
Pavlovec	2	6	8
Gubaševo	1	2	3
Trebeš	4	3	7
Ukupno	61	39	100

Gledajući podatke iz današnje perspektive nameće se pitanje kako je moguće da broj djece polaznika iz Zaboka nije veći u odnosu na zaseoke Jakuševac, Hum, Grabrovec ili Brege (koji su u današnje doba manji zaseoci). Ne treba smetnuti s uma da je 1860. godine selo Zabok bilo u procesu rasta⁴⁰ – od 281 stanovnika koji obitavaju na močvarnom tlu uz Krapinicu⁴¹, do brojke od 600 stanovnika, što je postignuto tek 1910. godine. Većina stanovništva tog kraja živjela je dalje od rijeke (u Jakuševcu ili na Bregima) i upravo su ti zaseoci činili većinu stanovnika/učenika zabočke školske općine. Osim toga, prve parcele zemlje uz zabočku crkvu (prvo uzvišenje uz močvarni dio obale) pripadale su plemićkoj obitelji Zaboky (na jednoj takvoj je izgrađena škola) i bile su naseljene sa svega nekoliko kuća⁴². Zabok se počinje profilirati kao veće selo tek nekoliko godina nakon 1860. i nakon izgradnje pruge te nakon otvaranja sajmišta 1886. godine⁴³ (Prilog I). Ukupan broj polaznika škole od 1856. do 1874. godine prikazan je u tablici broj 3⁴⁴.

Napredak u pogledu broja djece koja pohađaju nastavu je očit. Stalan, ali neravnomjeran, u pojedinim godinama se bilježi i pad. Prema očekivanju, manji je broj djevojčica. U odnosu na dječake njihov broj je svake školske godine manji, između 40% i 60%. Kod opetovničara ta je razlika još više izražena, omjer dječaci – djevojčice kreće se 85% : 15%. Valja zamijetiti kako se taj razmjer vrlo slabo popravlja.

⁴⁰ Milan Ilić, „O stanovništvu Zaboka i zabočkog kraja“, Hrvatsko zagorje, časopis za kulturu, br. 3-4, Krapina, 2005, 45-55.

⁴¹ Ratko Vučetić, isto, 26.

⁴² Ratko Vučetić, isto, 26 i internetska stranica Zaboka <http://www.zabok.hr>

⁴³ Zabok, u odnosu na ostala sela, doživljava pravi bum u povećanju stanovništva tek nakon dolaska industrijalca Milana Prpića 1935. godine u Zabok i otvaranja njegove tekstilne tvornice.

⁴⁴ *Spomenica*.

Tablica 3. Broj učenika zabočke škole od 1856. do 1914. godine
 (Statistika zabočke Spomenice)

Godina	Dječaka		Djevojčica		Ukupan broj obveznika		Opetovnica			Sveukupno polaznika redovne nastave i Opetovnice
	Ukupan broj obveznika škole	Polaznici	Ukupan broj obveznika škole	Polaznice			Dječaka	Djevojčica	Ukupan broj polaznika Opetovnice	
1856./7.						60				60
1857./8.										0
1858./9.		47		11		58	37	15	52	110
1859./60.									0	0
1860./1.		42		16	0	58			0	58
1861./2.		48		19	0	67			0	67
1862./3.		57		22	0	79			0	79
1863./4.		55		21	0	76			0	76
1864./5.		60		27	0	87	0	0	0	87
1865./6.		61		30	0	91	21	6	27	118
1866./7.		60		27	0	87	25	8	33	120
1867./8.		63		26	0	89			0	89
1868./9.		68		24	0	92			0	92
1869./70.		69		25	0	94			0	94
1870./1.		69		19	0	88			0	88
1871./2.		61		10	0	71			0	71
1872./3.		82		30	0	112			0	112
1873./4.		87		13	0	100	30	11	41	141
1874./5.		71		17	0	88	1	1	2	90
1875./6.		94		24	0	118			0	118
1876./7.		115		32	0	147			0	147

Godina	Dječaka		Djevojčica		Ukupno		Opetovnica			Sveukupno polaznika redovne nastave i Opetovnice
	Ukupno broj obveznika škole	Polaznici	Ukupno broj obveznika škole	Polaznice	Ukupno broj obveznika	Ukupno broj polaznika	Dječaka	Djevojčica	Ukupno broj polaznika Opetovnice	
1877./8.	194	121	68	39	262	160			0	160
1878./9.	115	109	41	29	156	138	19	4	23	161
1879./80.					0	121			0	121
1880./1.	135	98	55	26	190	124			0	124
1881./2.	118	83	66	33	184	116			0	116
1882./3.	105	82	65	36	170	118	43	2	45	163
1883./4.					168	132	20	7	27	159
1884./5.	108	94	61	39	169	133	16	8	24	157
1885./6.	115	100	54	37	169	137	15	8	23	160
1886./7.	128	108	67	42	195	150	21	11	32	182
1887./8.	134	112	81	48	215	160	30	8	38	198
1888./9.	140	117	113	61	253	178	29	7	36	214
1889./90					290	190			0	190
1890./1.	159	135	129	57	288	192	28	18	46	238
1891./2	171	139	141	60	312	199	29	18	47	246
1892./3.		147		65	424	212	29	20	49	261
1893./4.	234	140	216	54	450	194	24	13	37	231
1894./5.	219	124	203	54	422	178	25	23	48	226
1895./6.		124		62	426	186	62	12	74	260
1896./7.		131		68	547	199	49	16	65	264
1897./8.		138		76	546	214	39	14	53	267
1898./9.		130		71	542	201	45	11	56	257
1899./00		134		62	539	196	43	13	56	252

Godina	Dječaka		Djevojčica		Ukupno		Opetovnica			Sveukupno polaznika redovne nastave i Opetovnice
	Ukupno broj obveznika škole	Polaznici	Ukupno broj obveznika škole	Polaznice	Ukupno broj obveznika	Ukupno broj polaznika	Dječaka	Djevojčica	Ukupno broj polaznika Opetovnice	
1900./1.					554	187	58		58	245
1901./2.					542	205	51		51	256
1902./3.		130		70	569	200	43	14	57	257
1903./4.		135		75	571	210	23	8	31	241
1904./5.		124		62	576	186	35	14	49	235
1905./6.		127		48	641	175	46	12	58	233
1906./7.		152		85	644	237	45	8	53	290
1907./8.		143		104	363	247	41	6	47	294
1908./9.					0	0			0	0
1909./10.					0	312	52		52	364
1910./1.					0	300	72		72	372
1911./2.					0	239	90		90	329
1912./3.					0	349	101		101	450
1913./4.					0	450	216		216	666
1914./5.					0	350	150		150	500

Uspoređujući podatke o broju polaznika zabočke škole⁴⁵ i polaznika osnovnih škola na nivou Banske Hrvatske⁴⁶ uočava se da ne postoje veća odstupanja ni razlike (Prilog II). Tijekom vremena broj djece koja pohađaju nastavu raste, kako u Banskoj Hrvatskoj, tako i u Zaboku. Međutim, analizirajući statistiku koja se odnosi na rast obveznika u odnosu na rast polaznika utvrđujemo da taj rast nije proporcionalan. Broj obveznika je u nekim slučajevima rastao brže od broja stvarnih polaznika nastave. Školske godine 1896./7., 1897./8. i 1898./9. nabolji su primjer takvoga stanja. Jednako je zanimljivo uočiti da ukupan broj obveznika u nekim godina pada u odnosu na prethodnu, kao na primjer 1878./79. godine.

Nepravovremena zamjena učitelja Vatroslava Pavlića i Antuna Velebira (u dolašku) 1875./76. bila je razlog neodržavanja nastave punih šest mjeseci, što je moralo rezultirati i manjim brojem učenika, koji su se nakon dolaska učitelja ipak pojavili na nastavi. U godini 1878./79. broj polaznika u odnosu na prethodnu godinu pada, ali se zato po prvi put pojavljuju učenici opetovnice. Jak potres, koji je 1880. godine pogodio Zabok i napravio štete i na školi, možebitan je uzrok manjeg pada broja učenika koji su dolazili na nastavu. Propust državne administracije u školskoj godini 1881./82. koja nije na vrijeme poslala knjige bila je uzrok odlaganja početka nastave za tri mjeseca⁴⁷. Kad su knjige napokon stigle, bile su toliko oštećene da ih je školski odbor vratio, a isto se dogodilo i nakon ponovnog slanja istih oštećenih knjiga u zabočku školu. Problem je poprilično eskalirao pa se čak župnik Ivančan povukao iz školskog odbora. Nevjerojatna, ali ne i nemoguća prepreka na putu početka nastave dogodila se kad su nove, neoštećene knjige ipak stigle. Naime, općina nije imala dovoljno novaca da ih podigne iz poštanskog ureda.

Bolest ospica koja se javila 1886./7. i 1887./8, a osim nje i bolest hripavac, također je utjecala na manji broj polaznika škole. U godini 1891./92. škola je radi ospica bila zatvorena tijekom ožujka i travnja 1882.

U školskoj godini 1890./91. najavljeno je, a 1891./92. i ostvareno osamostaljenje Zaboka kao općine (Zabok je do 1891. bio dio općine Veliko Trgovišće). Ta činjenica vjerojatno je pridonijela manjem padu broja polaznika nastave. Pretpostavka je da je dio roditelja čija se zemlja ili kuća nalazila na granici stare i nove općine upisao djecu u neku školu u drugoj općini. To se može odnositi na zaseoke Prosenik i Repovec, a škola koju su, moguće, pohađali mogla je biti ona u selu Luka. Tijekom školskih godina 1893./4. i 1895./6. odvijala se gradnja željezničke pruge kod Zaboka. Možemo pretpostaviti da je dio školske djece umjesto na nastavu odlazio na rad. Velika epidemija ospica zavladała je početkom ljeta 1894. U Zaboku je umrlo 30 osoba, a škola je bila zatvorena. Popis stanovništva koji se odvijao 1896. bio je razlog zatvaranja škole. Učitelj je sudjelovao u radu popisivačke komisije pa tijekom siječnja nije bilo nastave. Olujno nevrijeme 1898./99. oštetilo je krov škole, što je također moglo utjecati na manji dolazak učenika na nastavu. Ospice su zavladałe ponovno 1901./2., 50% učenika

⁴⁵ *Spomenica*

⁴⁶ Mirjana Gross – Agneza Szabo, *Prema hrvatskom građanskom društvu*, Zagreb, 1986., 402-415, 414.

⁴⁷ *Spomenica* navodi da je taj propust zabilježen u dopis kraljevske podžupanije Sveti Križ od 10. 01. 1881., broj 212 i u dopisu od 5. 3. 1881.

bilo je zaraženo. Tijekom školske godine 1904./5. zavladała je jaka zima, temperature su se spustile na -20 do -22°C , dogodila su se dva potresa koja su još više oštetila već ionako oštećenu školu. Takvi uvjeti mogli su samo pridonijeti smanjenju broja učenika u školi. Godine 1904. donesena je odluka o izgradnji nove škole. Početkom siječnja 1906. godine jak potres je ponovno oštetio zgradu škole. U godini 1913./14., iako s upisanim velikim brojem učenika (ukupno u opetovnici i redovnoj nastavi njih 666), zabočka škola je izgubila velik broj učenika koji su je tijekom 1914. napuštali. Sam početak rata bio je nepobitan razlog manjeg broja učenika na nastavi.

Zabočka škola upisivala je djecu iz većine okolnih mjesta, na udaljenosti hoda od pola sata pa do sat i pol⁴⁸. Gledajući podatke o udaljenosti pojedinih mjesta koje *Spomenica* navodi, izvlačimo zaključak da je sam dolazak djece u školu bio vremenski dugotrajan, a čitajući ljetopise *Spomenice* uviđamo da je ponekad bio i nemoguć. Udaljenost od škole, loši vremenski uvjeti (posebno zimi) i slaba cestovna infrastruktura pridonijeli su slabom pohađanju nastave.

5. Učitelji i učiteljice

Nakon bilježnika Mije Gorupića i orguljaša Marka Frančine zabočka škola dobila je prvog učitelja 1851. Bio je to Vjekoslav Crnogaj, podrijetlom iz Krapine. Prije dolaska u Zabok Crnogaj je radio kao orguljaš i učitelj u Velikoj Erpenji. Tijekom njegovog rada u Zaboku učenik škole je bio i Janko Tomić, kasnije jedan od osnivača Hrvatskog pedagoško-književnog zbora 1871. i učitelj djevojačke škole u Karlovcu. Učitelj Crnogaj radio je u Zaboku do 1860. godine kada je premješten u Ravnu Goru. Nakon njega učitelj postaje Franjo Strelec, rođeni Viničan⁴⁹. Ostavio je zvanje učitelja radi male plaće te se 1872. vraća u Vinicu gdje radi kao bilježnik. On je bio pokretač sadnje voćnjaka. Naime, uvidjevši da školski vrt slabo uspijeva, prvi je na školskom zemljištu sadio sadnice voćaka. Nakon Strelca učitelj je bio Vatroslav Pavlič, a stigao je iz škole u Komoru⁵⁰. Službovao je u Zaboku samo 4 godine (od 1872. do 1875./76.), a onda je premješten u Biškupec.

Prvi učitelji u Zaboku bili su svi redom ljudi toga kraja, prema zapisima vrlo predani svom radu, slabo plaćeni, ali zapamćeni po dobru i radišnosti. Zapravo, većina učitelja i učiteljica bili su podrijetlom iz Zagorja, uz izuzetak učitelja Stjepana Fuggera, koji je bio iz sela Rugvica kod Dugog Sela, učitelja Leppeea, koji je bio iz Petrinje, te učiteljice Dragice Kelšin iz Ivanića.

Učitelj Pajo Gregorić, prvi kroničar i pisac *Spomenice*, odlukom Kraljevske zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, od 17. rujna 1887. godine br. 9206 bio je premješten iz Tuhlja u Zabok. Zadržao se u zabočkoj školi samo dvije godine, ali je

⁴⁸ Grdenci, udaljeno od sjedišta župe $\frac{1}{2}$ sata. Hum, udaljeno od sjedišta župe $\frac{1}{2}$ sata. Lug $\frac{1}{4}$ sata. Grabrovec $\frac{1}{2}$ sata. Bregi 1 sat. Repovec $\frac{3}{4}$ sata. Tišanić-jarek $\frac{3}{4}$ sata. Jakuševac 1 sat. Pavlovec $\frac{3}{4}$ sata. Trebež $\frac{1}{2}$ sata. Prosenik, udaljen od Zaboka $1\frac{1}{2}$ sata. Gubaševo $1\frac{1}{4}$ sata.

⁴⁹ Selo kod Varaždina.

⁵⁰ Komor je selo u Zagorju u blizini Mača i Lobora.

ostavio duboki trag. Prije svega, njemu zahvaljujemo početak pisanja *Spomenice* koja je njegovim trudom sakupila sve najvažnije podatke o školi od samog osnutka, a svojim umjetničkim talentom ju je ukrasio trudeći se oko kaligrafije i crteža⁵¹.

Zanimljiv je životni put učitelja Gregorića čiji otac je i sam bio učitelj u Bartolovcu kod Varaždina. Imao je petero braće i sestara. Prva tri razreda je pohađao u Bartolovcu, kod svog oca. Nakon treće godine otac ga podučava kod kuće, ali krajem školske godine, kroz posljednja dva mjeseca odlazi u Varaždin i ondje privatno polaže ispit četvrtog razreda glavne škole. U Varaždinu nastavlja školovanje te pohađa gimnaziju. Tijekom treće godine školovanja umire njegov otac, obitelj ostaje bez redovnog prihoda, ali Gregorićevo školovanje nije došlo u pitanje. Nastavlja gimnaziju i to, kako sam kaže, „uz pomoć majke i dobrih ljudi – većinom znanaca mojih roditelja“. Po završetku gimnazije 1875., u rujnu iste godine pješice odlazi u Zagreb kako bi nastavio školovanje na preparandiji. O svojim danima školovanja nakon očeve smrti te prvim studentskim i učiteljskim danima prije dolaska u Zabok učitelj Gregorić je zapisao:

„Iza svršenog trećeg gimnazijskog razreda ostadoh bez oca, nu ipak se nekako provukoh uz pripomoć majke i dobrih ljudi – većinom znanaca mojih roditelja – kroz IV. i V. gimnazijski razred, te se mjeseca rujna 1875. odputih pješke u Zagreb i upišem se u preparandiju. Kao učitelj pripravnik živio sam prve godine vrlo kukavno. Pripomoć udove majke, koja je osim mene imala obskrbljivati još petero sitne dječice, jedva je dotjecala za stanarinu. Hranu sam dobio stranom u samostanu č.o. franjevaca, a stranom u privatnim kućama, gdje sam u to ime djecu podučavao. U drugom i trećem tečaju preparandije uživao sam podporu Visoke kr. zemaljske Vlade sa 150 forinti na godinu, dočim sam prve godine dobio nadbiskupsku stipendiju u iznosu od 60 godišnjih forinti. U školi nisam bio baš među najboljimi, čemu je donekle doprinijela i česta oskudica. Iskustvo me je naučilo, da latinska rečenica ‘Plenus venter non studet libenter’⁵² i onda istinu kaže ako se rieč ‘plenus’ zamieni sa drugom posve protivnog značenja. Ipak me u nauci vrlo zanimala pedagogija, te sam upravo s veseljem proučavao načela uzgoja i obuke [...]. U Erpenji velikoj [sic] učiteljeva sam malne pet godina. Živio sam vrlo samotno, što je posve naravno u onako zabitom mjestancu. Ljeti još kojekako, moglo se niz brdo spustiti prema Krapinskim toplicama [...] ali zimi nikud nikamo. Nekoliko puta požalih ubogu dječicu, koja su se po mećavi i sniegu uz brdo penjati morala u školu, malu drvenu kućaricu. A djeca su mi danomice u školu dolazila, i to vrlo marljivo“.

Impresivno je da obitelj Gregorić nakon smrti oca i gubitka stabilnog izvora prihoda nije zapravo doživjela slom. Usprkos teškoćama i činjenici da majka treba skrbiti za još petero djece, učitelj Gregorić nije odustao od školovanja. Našlo se načina da uz skroman život nastavi školovanje i osigura nadbiskupsku stipendiju i stipendiju Vlade te uspješno završi preparandiju i postane dijelom hrvatske inteligencije.

⁵¹ Jedan takav crtež je i njegova panorama Zaboka iz 1889. godine u čijem dnu se vidi netom otvorena pruga Zagreb – Zabok – Varaždin s malim vlakom koji vuče parna lokomotiva. Crtež se čuva u župnom dvoru u Zaboku.

⁵² Pun želudac ne uči rado.

Bez obzira na težak rad i uvjete života, kao što je to bilo u slučaju učitelja Gregorića, *Spomenica* dokazuje da je kod učitelja postojala predanost radu i zajednici. Velika većina bavila se socijalnim pitanjima siromašnih učenika i njihovih obitelji; nerijetko se voće iz učiteljskog vrta dijelilo najsiromašnijima i vodila se briga da „oni potrebiti“ dobiju besplatne knjige.

Učitelji su bili kroničari svog vremena, bilježili su važne događaje, vremenske nepogode, epidemije, bolesti i umrlu djecu. Pazili su da djeca usvoje higijenske navike, a pažnju su polagali i na čistoću škole. Učitelji su radili i kao popisivači stanovništva i stoke. Sudjelovali su u akcijama koje je provodila općina, ustupali su prostor škole za vinogradarske tečajeve ili tečajeve popisivača stanovništva. Sudjelovali su u dobrotnim akcijama, poput akcije sakupljanja deka za bolnicu u Krapini.

Učitelj Fugger i župnik Ivančan nastojali su glazbeno obrazovati zabočku djecu. Učitelj je oformio crkveni zbor i osim školske djece pozvao je i „odrasle djevojke“ da im se pridruže.

Spomenica bilježi ustanovljenu učiteljsku plaću⁵³, troškove i prihode škole; kronologija službovanja učitelja, njihov broj i osnovni podaci nalaze se tabličnom prikazu broj 4 koji slijedi:

Tablica 4. Zabočki učitelji i učiteljice od 1834. do 1914.⁵⁴

Godina	Učitelj	Podaci o obrazovanju	Napomena
1834.	Stjepan Havaić	Zabočki svećenik.	
1838.-1839.	Mijo Gorupić	Općinski bilježnik.	Spomenica na jednom mjestu spominje da je Mijo Gorupić zapravo sudjelovao u nastavi već od 1834. godine. Uz svećenika Havaića podučavao je tek nekolicinu učenika.
1839.-1851.	Marko Frančina	Crkveni orguljaš koji je podučavao djecu u župnikovom stanu.	
1851.-1860.	Vjekoslav Crnogaj	Učitelj.	Bivši crkveni pjevač u Mariji Bistrici i orguljaš u Velikoj Erpenji gdje je započeo raditi kao učitelj. Nastavio je svirati orgulje i u zabočkoj crkvi.
1860.-1872.	Franjo Strelec	Pet razreda gimnazije u Varaždinu. Dvogodišnji tečaj Preparandije u Zagrebu.	Napustio je učiteljsko zvanje radi male plaće. Kasnije je radio kao bilježnik u Vinici.
1872.-1875.	Vatroslav Pavlić	Nema podataka o mjestu obrazovanja.	

⁵³ Do 1. svibnja 1852. je učiteljska plaća bila ustanovljena u Zaboku sa 250 for. srebra, dočim je od 1. svibnja iste godine učitelj uživao 300. for. srebra.

⁵⁴ *Spomenica*.

Godina	Učitelj	Podaci o obrazovanju	Napomena
1875.-1876.	Antun Velebir	Nema podataka o mjestu obrazovanja.	
1877.-1887.	Stjepan Fugger	Pet razreda realke i preparandiju u trajanju od tri godine u Zagrebu.	
1887.-1888.	Mihovil Pleše	Nema podataka o mjestu obrazovanja.	
1888.-1891.	Pajo Gregorić	Varaždinska gimnazija i Preparandija u Zagrebu.	Pajo Gregorić je službeno premješten iz Tuhlja u Zabok, u rujnu 1887. godine. Bio je začetnik pisanja Spomenice.
1891.-1892.	Dragutin Križanec	Zagrebačka preparandija.	
1892.-1903.	Herman Žirovčić	Učiteljska škola.	
1903.-1908.	Franjo Leppee	Normalka i realka, Učiteljska škola u Petrinji. 1890. u Zagrebu položio osposobljavajući ispit.	1907. postaje prvi ravnatelj škole.
1906.-1914.	Milena pl. Leder	Nema podataka o mjestu obrazovanja.	1906. godine po prvi put škola spominje više od jednog učitelja; dolazi prva učiteljica.
1907.-1909.	Milka Kress	Nema podataka o mjestu obrazovanja.	Spomenica navodi „učiteljska škola“.
1907.-1909.	Dragica Kelšin	Nema podataka o mjestu obrazovanja.	Spomenica navodi „učiteljska škola“.
1908.-1914.	Maksimilijan Štromar	Ne navodi se gdje je završio učiteljsku školu.	1914. učitelj Štromar je mobiliziran, ali se vraća u školu i postaje njen ravnatelj. Za njegovog izbivanja, supruga Dragica Štromar postavljena je privremenom učiteljicom zabočke škole, kao zamjena učiteljici Margiti Valach.
1909.-1911.	Dragica Hirc	Nema podataka o mjestu obrazovanja.	
1909.-	Stjepan Vimpošek	Nema podataka o mjestu obrazovanja.	Spomenica u svojim tekstovima ne navodi kako dugo je učitelj ostao u školi.
1909.-	Vjekoslav Božičević	Nema podataka o mjestu obrazovanja.	Spomenica u svojim tekstovima ne navodi kako dugo je učitelj ostao u školi.
1911.-1913.	Margita Valach	Nema podataka o mjestu obrazovanja.	Došla je iz škole u Desiniću.

Godina	Učitelj	Podaci o obrazovanju	Napomena
1914.-1915.	Cvjetoslav Hirc	Spomenica navodi „učiteljska škola“.	Nema podataka o mjestu obrazovanja.
1914.-1915.	Franjo Vernik	Nema podataka o mjestu obrazovanja.	
1914.-	Dragica Štromar		Zamjenska učiteljica s početka rata, zamijenila je učiteljicu Margitu Valach koja je radi bolesti napustila Zabok.

U razdoblju od osnutka škole pa do početka Prvog svjetskog rata u zabočkoj školi radilo je ukupno 24 učitelja i učiteljica, odnosno šest učiteljica i osamnaest učitelja. Prva učiteljica u Zaboku se pojavila 1906. godine. Za mjesto prve učiteljice u zabočkoj školi bio je raspisan natječaj u *Službenom glasniku* u prosincu 1906. godine. Natjecalo se čak 17 kandidatkinja, a posao je dobila Zabočanka Milena pl. Leder. Zanimljivo je da *Spomenica* ne navodi ništa detaljnije o nazivu „plemenita“ učiteljice Leder. Ovo prezime nije često u zabočkom kraju⁵⁵ pa se može pretpostaviti da se njena obitelj možda doselila u Zabok iz Turopolja⁵⁶.

Godinu dana nakon dolaska učiteljice Leder, 1907. godine, dolaze Milka Kress i Dragica Kelšin. Od tog vremena zabočka škola konstantno je zapošljavala nove učiteljice: 1908. godine Dragicu Hirc, 1910. godine Margitu Valach i kao posljednju u razdoblju kojim se bavi ovaj članak Dragicu Štromar, suprugu učitelja Maksimilijana Štromara. Ona je preuzela vođenje nastave 1914. godine, nakon mobilizacije supruga. Iz *Spomenice* nije jasno je li bila učiteljica po profesiji ili je preuzela suprugov rad u nedostatku učiteljskog kadra. Bez obzira na tu činjenicu, mišljenja sam da je učiteljica Štromar, sudeći prema *Spomenici*, bila vrlo predana svom poslu, organizirala je mnoge humanitarne akcije⁵⁷, sama je organizirala učenike u prikupljanju biljaka za čajeve, u pravljenju popluna (punjenje suhim lišćem) i pletenih odjevnih predmeta za vojsku. Njen suprug Maksimilijan vratio se iz rata kao osoba s invaliditetom i ostao je zaposlen u školi kao ravnatelj.

Tijekom rada učitelja Franje Leppeea (1903. – 1908.) mjesni školski nadzornik Ivan Đuranec odlučio je da se najbolji učenik četvrtog razreda svake godine nagradi upisom u „Društvo sv. Jeronima“ i svotom od 10 kruna koja se uzimala od nagradnih knjiga. Prijedlog o nagrađivanju dao je sam učitelj Leppee, a prvi nagrađeni učenik bio je njegov sin Marko Leppee. Upravo radi te činjenice ostaje nam samo nagađati je li se radilo o dobroj namjeri nagrađivanja najboljih učenika, kako bi se i druge poticalo na rad i učenje, ili o nepotizmu i korupciji.

Učitelji i učiteljice koji su radili u zabočkoj školi u razdoblju od 1838. do 1914. godine zadržavali su se u prosjeku 9 godina, mada valja naglasiti da je njih nekolicina ostajala samo godinu ili dvije, ali nekolicina 11 ili 12 godina. Što se njihova obrazovanja

⁵⁵ Mladen Paver, „Najstarija zabočka prezimena“, Časopis za kulturu Hrvatsko zagorje, broj 3-4, Krapina 2005., 30-36. Prezime Leder porijeklom je iz okolice Velike Gorice; <http://imehrvatsko.net>

⁵⁶ <http://imehrvatsko.net>

⁵⁷ Sakupljanje sredstava za bolnicu u Krapini, prikupljanje pomoći za vojsku.

tiče, većina je završila Preparandiju u Zagrebu. *Spomenica* spominje četiri učitelja koji su završili zagrebačku preparandiju, jedan učitelj je završio Učiteljsku školu u Petrinji i osposobljavajući ispit u Zagrebu, za četrnaest učitelja i učitelja ne spominje se mjesto obrazovanja, vjerujem da je velika većina – budući da su podrijetlom iz okolice Zagreba – završila Preparandiju u tom gradu. Pitanje obrazovanja učiteljice Dragice Štromar nije jasno obrazloženo. *Spomenica* navodi da je početkom rata i nakon mobilizacije svog supruga, učitelja Štromara, radila kao zamjenska učiteljica. Iz teksta se ne razaznaje je li imala i formalno obrazovanje. Ostali učitelji bili su ili bilježnici ili crkveni orguljaši. Svi učitelji i učiteljice sudjelovali su u životu zajednice, uključivali su se u organizaciju javnih događanja i participirali u svečanim priredbama.

Usporedimo li učitelje koji su radili u Zaboku (kotar Klanjec, kasnije kotar Varaždin) s onima koji su radili u kotaru Ivanec uočava se da oni u kotaru Ivanec većinom nisu bili iz tog kraja⁵⁸ kako se, slijedom odluka lokalne politike, ne bi previše zbližili s lokalnim stanovništvom. Učitelji kotara Ivanec su dolazili iz Varaždinske, Virovitičke, Požeške, Modruške, po jedan učitelj iz Srijemske i Bjelovarske županije. Bilo je učitelja poljskog, češkog, moravskog, mađarskog i slovenskog podrijetla⁵⁹. Uspoređujući obrazovanje zabočkih i učitelja iz ivanečkog kraja, i struktura i nivo obrazovanja bio je vrlo sličan. Većina je završila preparandiju, pohađali su tečajeve o cijepljenu voćaka, uzgajali pčele i obrađivali vrtove⁶⁰. Zabok ne bilježi sukobe lokalnog stanovništva i učitelja, ali ivanečki kraj bilježi nekoliko incidenata. Uzrok možda treba tražiti u činjenici da je većina učitelja kotara Ivanec dolazila iz drugih sredina, s drugačijim kulturnim navikama koje su često izazivale neslaganje i sukobe s lokalnim stanovništvom, dok je većina zabočkih učitelja bila podrijetlom iz zabočkog kraja i dobro se slagala sa stanovništvom.

6. Posjeti

Tijekom posjeta raznih uglednika iz političkog i kulturnog života Zaboku, škola se uključivala u ceremonije dočeka i proslava. Među prvim zabilježenim posjetiteljima *Spomenica* navodi bana Jelačića koji je posjetio Zabok 1851. godine, ali točan datum nije zabilježen. Posjet se zbio za službovanja učitelja Vjekoslava Crnogaja. Nije zabilježen ni točan datum dolaska bana Šokčevića, koji je bio u Zaboku 1860. godine, u vrijeme službovanja učitelja Franje Strelca. Tijekom službovanja Vatroslava Pavlića, 7. srpnja 1874. školu je posjetio varaždinski podžupan Julije Bubanović.

Važniji događaj u povijesti Zaboka i škole bio je posjet bana Khuena Héderváryja 8. listopada 1888. godine. Ban je svoje službeno putovanje Zagorjem završio posjetom Zaboku. Mjesto se nekoliko dana unaprijed pripremalo za doček. Sudjelovala je i škola. Cijelim putem od glavne ceste do kolodvorske zgrade postavljeni su stupovi ovijeni zelenilom. Kod kolodvora je postavljen slavluk koji je pozdravljao bana natpisom „Živio ban“, a bio je urešen grbovima zemlje i obiteljskim grbom obitelji Héderváry.

⁵⁸ Suzana Jagić, isto, 263.

⁵⁹ Suzana Jagić, isto, 264.

⁶⁰ Suzana Jagić, isto, 264.

Škola, župni stan, crkva i kolodvor bili su okićeni trobojnicama. Cijela škola je na kolodvoru dočekala bana, a nakon pozdravnog govora župnika, učenica četvrtog razreda, Evica Kocman, predala je banu cvijeće i pozdravila ga ovim riječima:

„Preuzvišeni gospodine!

Koliko znamenit je današnji dan po skromno naše mjestance, toliko je svetčan i po nas slabašnu djecu, koja toli željno izčekivamo čas, kadno ćemo ugledati sietlo lice glavara naše zemlje. Mladjahn srca naša plaho kucaju u taj čas, kad me zbor mojih saučenika i učenica šalje da se nj' Vašoj Preuzvišenosti poklonim. K tomu doprinosim skromne želje smiernih srdaca naših, da nam Svevišnji uzdrži Vašu Preuzvišenost nebrojena još ljeta na korist mile nam domovine. Bog poživi Vašu Preuzvišenost!“⁶¹

Radi hladnog vremena, kiše i blata ban nije mogao posjetiti školski vrt, što je (dade se naslutiti prema tonu *Spomenice*) učitelju Paji Gregoriću bilo žao. Héderváry je na odlasku iz Zaboka putovao željezničkom redovnom linijom Varaždin – Zagreb⁶², a ispratio ga je veliki župan varaždinski, Radoslav pl. Rubido.

Predstojnik odjela za bogoštovlje i nastavu, Izidor Kršnjavi, posjećuje Zabok 10. kolovoza 1895. godine. U njegovoj pratnji nalazio se kraljevski zemaljski školski nadzornik Josip Stipetić. Učitelj u Zaboku bio je u to vrijeme Herman Žirovčić. *Spomenica* ne navodi detalje posjeta.

Još jedan od važnijih događaja zbio se 7. lipnja 1906. godine. Općinu i školu je za banovanja T. Pejačevića posjetio kraljevski županijski školski nadzornik, vladin izaslanik Iso Vlasisavljević. Sastavni dio posjeta bilo je i održavanje sastanka Krapinske podružnice Učiteljskog društva županije varaždinske. Dnevni red i govornici tog sastanaka su zabilježeni u *Spomenici*⁶³. Školska djeca četvrtog razreda i učitelj Franjo Leppée, zajedno s gostima, prisustvovali su svetoj misi koju je služio krapinski kapelan Franjo Horvat, a nakon mise u školi se održalo predavanje o Mariji Tereziji. Istom predavanju prisustvovali su zabočki župnik Ivan Đuranec, krapinski kapelan Franjo Horvat, župnik Vidmar iz Sv. Križa, zabočki učitelj, ujedno i tajnik učiteljskog društva Herman Žirovčić, blagajnik društva Bratelj Vrabec, predsjednik Pajo Volfl, ravnatelj škole, učiteljice i učitelji iz Radoboja, Lepajca, Krapine i Jesenja⁶⁴. Ukupno dvadeset ljudi nazočilo je skupu i zajedničkom ručku u lokalnoj gostionici.

Godine 1907. Milan pl. Kiebach iz Samobora imenovan je velikim županom varaždinskim. Dana 24. ožujka 1907. godine, na samu Cvjetnicu, vlakom je stigao u Zabok gdje su ga pozdravili kraljevski podžupan Stjepan pl. Belošević, kraljevski kotarski

⁶¹ *Spomenica*.

⁶² *Spomenica*.

⁶³ Saznajemo i zanimljive pojedinosti. Praktično predavanje o Mariji Tereziji u IV. razredu drži učitelj više pučke škole u Krapini Tomislav Prancy. O kaznama u pučkoj školi raspravlja Herman Žirovčić, učitelj iz Krapine. „Zašto se ne može djelatnost učiteljskih društava županije Varaždinske onako razvijati, kako je to društvenim pravilima izrečeno?“ pita Ivan Bakliža iz Sv. Križa. Izvršen je i izbor delegata za skupštinu „Saveza“, a povjerenje je dobio Ivan Bakliža.

⁶⁴ *Spomenica* navodi podatak da je za goste i domaćine (njih dvadeset) bio organiziran ručak u lokalnoj gostionici i da je svaki obrok koštao 80 novčića, ali nije zapisano tko je ručak i platio.

upravitelj dr. Ivan Guthner, zabočki i tuheljski župnik, nekoliko narodnih zastupnika i učitelj Leppee sa zabočkim učenicima.

U vrijeme službovanja učitelja Maksimilijana Štromara⁶⁵ te učiteljice Dragice Hirc, zabočka škola je 1909. doživjela još jedan zanimljiv posjet. Njen gost bio je đakovački pomoćni biskup i vikar Ivan Krapac. Stigao je u pratnji nekoliko svećenika. Škola je bila okićena zelenilom i zastavicama, a školska su djeca dočekala biskupa postrojena u „špaliru, od ulaza i školskog dvorište, pa sve do škole i kroz hodnik do vrata sobe prvog i drugog razreda“. Biskup je u sklopu svog posjeta 17. svibnja 1911. održao ispite iz vjeronauka za I. i II. razrede. Djeca su pokazala odlično znanje i, kako *Spomenica* kaže, „odgovarala sigurno i sa razumijevanjem na opće zadovoljstvo sviju prisutnih“. Biskup je nakon ispita dao svetu pričest i djeci darovao molitvenike i sličice svetaca. Vlastoručno se upisao u *Spomenicu*.

Učitelji i učenici škole sudjelovali su također u raznim proslavama i javnim manifestacijama značajnima za lokalnu zajednicu. Dana 12. kolovoza 1885. blagoslovljen je temeljni kamen kolodvorske zgrade u Zaboku. Blagoslov je dao župnik Ljudevit Ivančan, a događaj je zabilježio učitelj Vjekoslav Crnogaj, jer je ovom događaju osobno nazočio s učenicima svoje škole.

Spomenica škole bilježi i otvaranje poštanskog ureda u Zaboku, 1. prosinca 1887., a godinu dana kasnije Visoka kraljevska zemaljska vlada odobrila je održavanje dvaju godišnjih sajмова (23. svibnja i 25. studenoga), što je za razvoj Zaboka značilo vrlo mnogo. Škola je sudjelovala u oba događaja. Ona je organizirano prisustvovala i tužnim događajima, kao na primjer sprovodima viđenijih ljudi. *Spomenica* bilježi 11. ožujka 1906. godine organizirani odlazak na sprovod prvom zabočkom općinskom načelniku Stjepanu Pregleju⁶⁶.

Učitelji i učiteljice brižljivo su pisali svoje ljetopise, bilježili potrese, oluje i poplave koje su se događale u vrijeme njihova službovanja u mjestu. Čak se događalo da su zapisivali događaje iz privatnog života kolega. Zabočka *Spomenica* je zabilježila dirljivu životnu priču učitelja Fuggera koji je radi ljubavi napustio zabočku školu i svoje zvanje te odselio u Varaždinske toplice gdje se oženio i postao bilježnik. I *Spomenice* drugih škola (Luka, Brdovec, Bistra) donose detalje iz privatnih života svojih učitelja, kao što je bila smrt brata učitelja⁶⁷ iz Luke, fizičko obračunavanje u ivanečkom kraju i optužbe za pijanstvo učitelja iz Luke⁶⁸ ili prepirke među zaprešićanskim učiteljicama⁶⁹.

⁶⁵ U nekom dijelovima teksta *Spomenice* navode se imena trojice učitelja (Štromar, Vimpošek i Božičević) i jedne učiteljice (Dragice Hirc) koji su 1909. boravili u školi, ali ostaje nejasno jesu li neki od njih bili namješteni samo nekoliko mjeseci (zna se da je Dragica Hirc bila u odlasku za školu u Desiniću) ili su radili duže.

⁶⁶ Zabok postaje samostalna općina 1891. Do te godine bio je dio općine Veliko Trgovišće, kotar Klanjec. Nakon proglašavanja samostalne općine, Zabok je postao dio kotara Varaždin.

⁶⁷ Zaprešićki godišnjak, 2005.-2006., 43-99, 2007., 217-265.

⁶⁸ Zaprešićki godišnjak, 2005.-2006., isto 43-99; Suzana Jagić, isto, 140-153, 185-201.

⁶⁹ Zaprešićki godišnjak, 2005.-2006., 43-99, 2007., 217-265.

Učitelji su nerijetko sudjelovali u svakodnevnom životu mjesta, radili kao popisivači stoke i ljudi, organizirali predavanja o poticanju razvoja poljoprivrede, o borbi protiv bolesti biljaka ili se, naročito učiteljice, bavili humanitarnim radom.

7. Školska zgrada i vrt

Prve podatke o školskoj zgradi u Zaboku, čija je gradnja započela 1845. godine, zapisao je župnik Havaić. On spominje nagodbu „kojom potvrđuje, da je za zidanje školske zgrade prema pogodbi, što ju je godine 1846. uglavio sa rihtarom Vrančićem, primio 35 for., a godine 1851. da je načinio strop za svotu od 15 for., a osim toga da je primio za postavljanje peći 4 for. i za izvajanje kanala 5 for.“⁷⁰

Da je zabočki župnik vodio računa o detaljima izgradnje pokazuje zapisani troškovnik, a očito je posvetio pažnju i kvaliteti gradnje sa željom da škola bude solidno napravljena, o čemu govori i podatak da je odmah predvidio i ugradnju prozorskih stakala.

Novac za izgradnju škole skupljao je među župljanima seoski sudac i predavao ga mjesnom nadzorniku škole Ladislavu pl. Tompiću, koji je vodio brigu o računima i uvjetima plaćanja⁷¹.

Spomenica svjedoči da školski vrt nije bio odveć plodan, zemlja je bila vrlo loše kvalitete, zahtijevala mnogo rada, gnojiva i vremena za obradu. Prvi ozbiljniji radovi na vrtu počeli su 1883. godine. Velik je trud uložen u taj vrt: s jedne strane škola je imala Vladin naputak o sadnji i održavanju vrta kao dijela praktične nastave, ali ništa manje važna nije ni činjenica da je vrt bio dio životne egzistencije učitelja i donosio je prihod školi.

Školski odbor održao je 1. ožujka 1883. redovitu sjednicu pod predsjedanjem Ladislava pl. Tompića koji je radio kao mjesni školski nadzornik od siječnja 1882. Na sjednici je učitelj Fugger pročitao okružnicu Visoke kr. zemaljske vlade od 20. siječnja 1883. broj 3025. o uređenju školskih vrtova te je odlučeno da se prione uređenju zemljišta (Prilog III). Istog je mjeseca na pripremljeno tlo zasađeno 100 komada mladica, kao osnova na koju se u proljeće cijepila plemenita biljka. Taj se nasad pokazao uspješnim i daljnjih je godina napredovao. Trud učitelja nije ostao nezamijećen, čak je podžupanija u Sv. Križu preko općinskog poglavarstva službeno pohvalila učitelja Fuggera za njegov rad.

⁷⁰ Stolarski posao prema ugovoru	375 for.	Cm
Stolarski posao izvan ugovora	30 for.	"
Bravarski posao prema ugovoru	109 for.	48
Zidaru	59 for.	"
Za trstinu i čavle	10 for.	"
Za peći	20 for.	"
Stakla u prozore	25 for.	"
Za 4000 kom cigla	60 for.	"
Za 50 vagona vapna	33 for.	"
Drvo za trame	8 for.	"
Ukupno		729 for. 48 Cm“

⁷¹ *Spomenica*.

Darivanje mladih voćaka školskoj djeci započelo je odmah u prvim godinama rada vrta i nije nikada prekinuto. Koncem listopada 1890. škola je iz školskoga vrta prodala općini (u jednom kraćem razdoblju darivala ih je zaposlenicima općine) 190 voćaka i zaradila 25 forinti, a školskoj djeci besplatno razdijelila 151 mladicu. Nove vrste voćaka koje je zabočki kraj zahvaljujući školi dobio bile su dud i američki trsovi, a postavljene su i prve košnice. „Američka loza“ se spominje i u zabočkoj i u više drugih Spomenica, naime zbog otpornosti na bolest loze bila je spasonosno rješenje u borbi protiv filoksere u cijeloj regiji.

Pojave filoksere spominje se u Spomenici pučke škole u Luki 1885. godine, a prije toga u Brdovcu 1880. godine⁷². Zabočki učitelji, osim što su zajedno s općinom sudjelovali u radu „Povjerenstva proti phylloxeri“ na sprečavanju bolesti loze⁷³ radili na uvođenju novih sorti vinove loze: Riparija, Laguez, York-Madeira i Elvira.

Osim uzgajanja trsova i jabuka u vrtu su se cijepile murve, breskve, trešnje, šljive te ukrasna stabla gledičije⁷⁴. Škola je u vrtu postavila košnice i tijekom podizanja vrta kupovala je i alat za obradu zemlje⁷⁵. Vrt je od početnih 100 mladica i 30 grama voćnog sjemena te nikakve početne zarade tijekom godina obrađivanja narastao do 600 mladica i 500 cijepova sa zaradom školske blagajne od oko 180 kruna godišnje. Školske godine 1903./4. *Spomenica* bilježi zadnje podatke o nasadima u vrtu.

8. Školski inventar i nastavna oprema

Od godine 1860. škola je počela nabavljati školske časopise *Napredak*, *Školski prijatelj*, *Pučki prijatelj*, od 1864. i *Bosiljak*, a tijekom 1867. godine utemeljena je knjižnica. Do kraja 1874. godine obje knjižnice, učiteljska i učenička, imale su 34 sve-ska različitih časopisa⁷⁶.

Školska *Spomenica* navodi nabavu knjiga i časopisa u svakoj školskoj godini, rjeđe novu nastavnu opremu i povremene radove na zgradi. Često se događalo da očekivane knjige (za siromašnu djecu) kasne i po nekoliko mjeseci ili općina nije imala dovoljno

⁷² Slijedom teksta na internetskoj stranici <http://www.vinogradarstvo.hr>, filoksere, bolest vinove loze koja se iz Francuske proširila Europom, u sjeverozapadnoj Hrvatskoj prvo je utvrđena u Brdovcu 1880. godine, a vrlo brzo i u drugim područjima. Pojava filoksere u Europi potaknula je međunarodnu suradnju na polju zaštite bilja pa su mnoge zemlje potpisale Bernsku konvenciju (1878. godine) o suzbijanju filoksere. Ta se konvencija smatra pretečom današnje Konvencije o zaštiti bilja koju je potpisala i Hrvatska.

⁷³ *Spomenica*.

⁷⁴ Gledičija ili trnovac je ukrasna biljka, pogodna kao paša pčelama. Njene čvrste grane mogu poslužiti za pletenje vrtnih ograda. Stablo je otporno i pogodno za cijepljenje.

⁷⁵ U 1886. godini bilježi se nabavka prvog alata: 1 škare, 5 nožića, 2 lopate, 2 željezne grablje, 6 motika i 1 kanta.

⁷⁶ Učiteljska

Školski časopis *Napredak* u 9 tečaja.

Časopis *Gospodarski list* u 11 tečaja.

Časopis *Školski prijatelj* u 3 tečaja.

Ostalih knjiga 4 djela u 4 svezka : Ukupno 27 svezaka.

Učenička

Bosiljak, list za mladež u 3 tečaja.

Pučki prijatelj u 4 tečaja : Ukupno 7 svezaka.

Istovremeno, zabočka škola nabavlja i prvu zemljopisnu kartu Trojedne kraljevine.

novaca da ih preuzme s pošte, a događalo se da knjige koje stignu budu oštećene. Iz svega zabilježenog zaključuje se da materijalni napredak škole teče polagano, ali ona je ipak napredovala i bila bogatija iz godine u godinu⁷⁷. Valja zamijeiniti nabavu naslova namijenjenih praktičnom radu u vrtu, ali i didaktičkih naslova pa čak i sofisticiranih nastavnih sredstava poput hipsometričke karte Hrvatske.

Školska knjižnica 1898. godine raspolaže s 327 svezaka različitih knjiga i časopisa (199 u učiteljskoj knjižnici i 128 u učeničkoj). Nakon te godine pa do 1914. *Spomenica*, nažalost, više ne spominje stanje knjižnice. Što se pak tiče ostalog inventara, škola polako kupuje i obogaćuje nastavna pomagala. Počevši s nabavkom zemljovida Trojedne kraljevine i nekoliko slika 1867. godine kontinuirano se kupuju nova pomagala: karta Hrvatske, sprava za gombanje, globus, zemljovid Vjekoslava Klaića, a 1880. hipsometrička karta Hrvatske što je bilo hvalevrijedno ulaganje jer su takve karte bile, a i danas su, među najboljim i skupljim kartama za podučavanje.

U *Spomenici* škole zabilježeno je da u siječnju školske godine 1891./92. škola počinje plaćati utemeljiteljnu članarinu Matici hrvatskoj u iznosu od 10 forinti godišnje, a plaćala ju je iduće četiri godine. Nešto kasnije, 1898. godine, počelo je i plaćanje članarine Hrvatskom pedagoško-književnom zboru, također u iznosu od 10 forinti.

Čitajući *Spomenice* ili literaturu⁷⁸ o nekim drugim školama u regiji dolazim do zaključka da su sve bile pomagane i nadzirane u radu od lokalne vlastele, jer se općine nisu mogle same nositi prije svega s financijskim teretom njihova uzdržavanja. Vlastelinska materijalna pomoć najviše se odnosila na ustupanje zemlje za izgradnju škole, u donacijama u knjigama ili u darovima za učenike. Njihova moralna pomoć očitovala se u posjećivanju škola, nazočnosti na ispitima i sl.

Škole koje sam uzela u razmatranje: Zabok, Donja Voća, Klenovnik, Maruševac, Brdovec, Luka i Bistra⁷⁹ ne započinju s radom istovremeno (postoji razmak od 10 do 30 godina), slično se događa i s gradnjom školskih zgrada, a raspon platnog razreda plaće učitelja bio je od drugog do četvrtog. Ono što je zajedničko većini škola jest postotak pohađanja nastave koji se (s izuzetkom Donje Voće) kreće između 40% i 50% (detaljniji prikaz nalazi se u tablici broj 5).

Mislim da je interesantno predočiti nekoliko zajedničkih činjenica koje sam uočila u tekstovima o gore navedenim školama: financiranje od strane općine stalno je bilo prepreka razvoju školstva, a nedostak nastavnih sredstava boljka je svake škole⁸⁰, kao

⁷⁷ Školske godine 1881./82. školska knjižnica povećala se za tri naslova: *O trsovima* (A. Russe), *Pedagogočko-didaktički kašiput*, *Naputak kako se sadi drveće*. Tijekom iste školske godine nabavljena su u školsku knjižnicu djela: *Gimnastika* (od Löfflera), *Školski vrt po E. Schwabu* [sic], *Naputak za uredjenje školskih vrtova* i *Kratak naputak o ženitbi*.

Spomenica navodi: „Visoka kr: zemaljska Vlada blagoizvolila je ove godine nadariti učionu sa djelom: „Elementar Zeichenschule“[sic] od Grandauera i 1 hipsometričkom kartom Hrvatske“, a možemo pretpostaviti da je služila kao nastavno pomagalo.

⁷⁸ Zatrešićki godišnjak 2005-2006, isto, 43-99; Brdovečki zbornik, 2004., 203-241; Zatrešićki godišnjak, Zatrešić, 2007., 216-265.; Suzana Jagić, isto, 110, 141, 154.

⁷⁹ Izvor za škole Zabok, Brdovec, Luka i Bistra bile su školske *Spomenice* (zabočka je jedina neobjavljena), a za Donju Voću, Klenovnik, Maruševac magistarski rad Suzane Jagić.

⁸⁰ Opremljenost škola u ivanečkom kotaru bila je najslabija. Odraz je to siromaštva kraja i njegove izoliranosti te slabe cestovne infrastrukture.

i nedostatak knjiga koje je trebala osigurati Vlada. Očita su očekivanja lokalne vlasti da dijelovi plaća učitelja budu nadoknađeni produktima školskih vrtova ili darovima seljaka i vlastelina. Svaka škola bilježi slabije pohađanje nastave od strane djevojčica, a ono je najočitije u pohađanju Opetovnice. Broj učenika tijekom školske godine bio je u opadanju.

Knjižnice i oprema škola (pedagoška pomagala) u kotaru Ivanec bile su siromašnije od onih u kotaru Klanjec ili onih u kotaru Varaždin, a svi patroni škola su pomagali škole češće u naturi ili moralno, a manje u novcu.

Sukobi između učitelja i lokalnog stanovništva bili su učestali u kotaru Ivanec⁸¹. Ipak i u Bistri su se početkom osnutka škole seljaci bunili radi „visoke plaće“ učitelja, dok na primjer u Zaboku, Luki i Brdovcu nisu zabilježeni slični sukobi ili negodovanja⁸².

Posjeti političara, crkvenih velikodostojnika i drugih uglednika bili su učestali u Zaboku, Brdovcu i Bistri nego u selima kotara Ivanec. Možemo pretpostaviti da je razlog tomu blizina grada Zagreba, bolja prometna povezanost Zagreba sa Zabokom, Brdovcem ili Bistrom, posebno nakon izgradnje željezničke pruge.

Školski nadzor od strane županija redovito se odvijao u svim školama.

Društvo sv. Jeronima često se pojavljuje u dokumentima većine škola kao darovatelj knjiga, često sa željom za ućlanjenje najboljih učenika škole u njihovo doživotno članstvo⁸³. Dokaze o održavanju analfabetskih tečajeva nalazimo gotovo u svim izvorima⁸⁴.

Neki detalji u ljetopisima se poklapaju⁸⁵ (potresi, nevremena, posjeti uglednika), a neke događaje, kao što je bila Gospodarska izložba u Zagrebu 1891. godine, navodi također više škola. Brdovčani čak opisuju organizaciju odlaska na sajam, ali zabočka škola tu manifestaciju uopće ne spominje. Vjerojatno se kod pisanja ljetopisa Dragutin Križanec, u to vrijeme zabočki učitelj, bavio nekim drugim poljima interesa. Moguće je da se radilo i o objektivnom razlogu, naime službovanje tog učitelja u Zaboku odvijalo se samo šest mjeseci u kojima informacija o organizaciji sajma moguće nije ni bilo.

Uzimajući u obzir sve objektivne i subjektivne nedaće (potrese, snijeg, često pobolijevanje od ospica) koje su uzrokovale pad broja polazaka u školu, zabočka škola ni po čemu nije odskakala od ostalih škola u regiji. Grafički prikaz dolje (Grafikon 1) prikazuje rast broja učenika koji pohađaju nastavu u četiri škole na sjeverozapadu Hrvatske od sredine 19. stoljeća sve do početka Prvog svjetskog rata. Tablica broj 5 koja slijedi nakon grafikona daje nam reprezentativnu sliku⁸⁶ pohađanja nastave u svih sedam škola.

⁸¹ Prema podacima iz magistarskog rada Suzane Jagić čak je dolazilo i do težih fizičkih obračuna.

⁸² Ne smije se isključiti mogućnost da su sukobi ili negodovanja u Zaboku, Luki ili Brdovcu postojali, ali ih Spomenice ne bilježe.

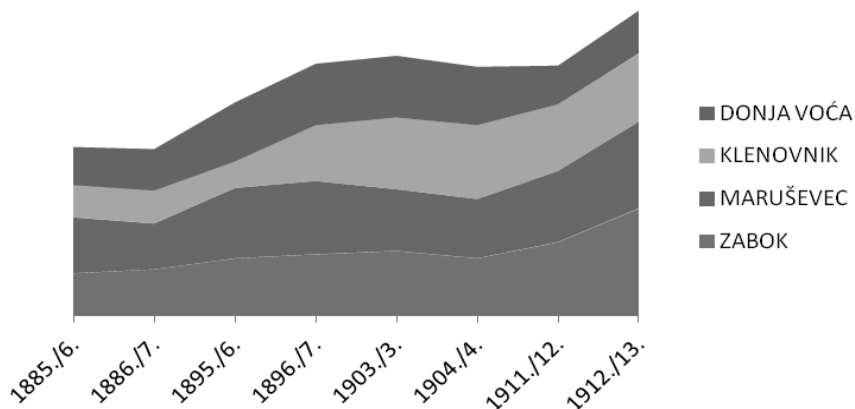
⁸³ Brdovečki zbornik, isto, 203-239.

⁸⁴ Zaprešićki godišnjak, 2005.-2006., 43-99, 2007., 217-265 *Spomenica*, Brdovečki zbornik, 203-241.

⁸⁵ Luka i Zabok bilježe najviše identičnih podataka o vremenskim nepogodama, što je razumljivo s obzirom na blizinu mjesta.

⁸⁶ Školska godina 1895./96. je odabrana jer su sve škole za tu godinu imale dovoljno podataka za usporedbu. Trend pohađanja nastave u ostalim godinama je isti (s manjim odstupanjima) od prikazanog.

Grafikon i. Pohađanje nastave u četiri zagorska sela u razdoblju od 1855. – 1913.⁸⁷

Tablica 5. Usporedba broja polaznika i obveznika u sedam osnovnih škola u sjeverozapadnoj Hrvatskoj

	Zabok	Donja Voća	Klenovnik	Maruševec	Brdovec	Luka	Bistra
Postotak polaznika škole u odnosu na obveznike*	40 – 50%	15 – 25%	40 – 50%	40 – 50%	40 – 50%	40 – 50%	40 – 50%
Broj obveznika u 1895./96. godini	426	750	132	596	344	294	629
Broj učenika koji pohađaju nastavu u 1895./96. godini**	186	192	89	229	191	116	287

*Postotak se odnosi na niz od više uzastopnih godina

**Prezentirana godina 1895./96. je odabrana iz razloga što su u toj godini podaci za sve navedene škole bili zabilježeni, za razliku od nekih drugih školskih godina gdje su podaci nepotpuni ili ih upće nema u zapisima pojedinih škola.

9. Zaključak

Prateći razvoj zabočke osnovne škole možemo uočiti da se ona po temeljnim parametrima (poput godine osnutka, pohađanja škole, zastupljenosti djevojčica, položaja učitelja...) uklapa u opću školsku situaciju u manjim sredinama Banske Hrvatske, dočim se u svom neposrednom teritorijalnom okruženju pokazuje kao škola koja je uspijevala nadići skromni ruralni značaj.

⁸⁷ Suzana Jagić, isto, 140-153, 185-200, 201-216; zabočka *Spomenica*, Spomenice Brdovca, Luke i Bistre.

Učitelji su u Zaboku imali važnu ulogu u događajima zajednice; osim što su bili zapravo njeni kroničari, davali su doprinos u edukaciji seljaka vezano uz poljoprivredne kulture i sudjelovali u svim važnim manifestacijama i zbivanjima. Na njih se kao na lokalnu inteligenciju vlast u mnogim aspektima oslanjala, pa su tako sudjelovali u popisima stanovništva i stoke. Njihov materijalni položaj bio je loš, iako se niska plaća nadoknađivala plodovima iz školskog vrta ili darovima suseljana i lokalne vlastele.

Mažuranićev školski zakon iz 1874. vrlo je dobro prihvaćen, ali ne možemo reći da je tom školskom reformom modernizacija škole u potpunosti provedena, kako u Zaboku, tako i u cijeloj Banskoj Hrvatskoj. Razlog su bile financijske poteškoće i još uvijek utjecajna Crkva. Međutim, načinjen je velik korak u modernizaciji školstva i društva u cjelini. Ono što se konkretno odnosi na zabočku školu jest to da je od prvog bilježnika Mije Gorupića, koji je 1834. godine podučavao nekolicinu učenika, potom prvog učitelja Vjekoslava Crnogaja 1856./57. godine i njegovih 60 učenika, pa sve do godine 1913./14. i školovanih učitelja Stjepana Vimpoška, Vjekoslava Božičevića, učiteljice Dragice Hirc i ravnatelja Maksimilijana Štromara s ukupno 666 upisanih⁸⁸ učenika, zabočka škola narasla u kvantitativnom i kvalitativnom smislu: imala je dobro opremljenu školsku knjižnicu, alate, školske sprave i pomagala. U školskoj godini 1914./15. broj upisanih učenika bio je 500, od toga u opetovnici 150, a u redovnoj nastavi 350. Početkom rata broj polaznika se gotovo prepolovio. *Spomenica* donosi podatak o 335 djece koja su ostala u školi do konca 1914. godine.

Nepobitna je činjenica da osnovna škola zauzima važno mjesto u razvoju Zaboka i u obrazovnom i u materijalnom smislu. Njen doprinos u podizanju razine pismenosti jednak je doprinosu u podizanju razine znanja o poljoprivrednim kulturama, o tehnikama sadnje i uzgoja bilja, održavanju higijene i zdravlja, poticanju altruističkih odnosa – što se posebno vidjelo u humanitarnom radu škole i cijelog mjesta početkom Prvog svjetskog rata. Škola je doprinijela razvoju mjesta i okolice te bila pokazatelj razvoja društva Banske Hrvatske kao cjeline, što je i bio cilj Mažuranićeve reforme.

PRILOZI

Prilog I. - Prikaz rasta broja stanovnika u Zagorju (općina Zabok i susjedne općine). Druga polovica 19. stoljeća.

Prilog II. - Broj polaznika škole – Hrvatska (1863. – 1913.). Broj polaznika škole – Zabok (1863 – 1913.).

Prilog III.- Tlocrt školskog zemljišta

⁸⁸ *Spomenica* govori o svim polaznicima škole, 450 upisanih na redovnu nastavu i 216 na opetovnu, ali više nema podataka koliko je bilo djevojčica, a koliko dječaka.

IZVORI I LITERATURA

Neobjavljeni izvori

1. Spomenica Obće pučke učione u Zaboku.

Objavljeni izvori

2. *Spomenica škole u Brdovcu*, objavljeno u Brdovečkom zborniku, 2004., 203-241.
3. *Spomenica škole u Luki*, objavljeno u Zaprešićkom godišnjaku, 2005.–2006., 43-99.
4. *Spomenica škole u Bistri*, objavljeno u Zaprešićkom godišnjaku, 2007., 216-265.
5. Vukotinović, Lj.(1844.), *Nešto o školah pučkih: reč u svoje vreme*, Zagreb, Tiskara Franje Supana.

Literatura

6. Adamček, J. (1980). Po dragome kraju, područje Zaboka“. *Kaj*, (1), str. 45.
7. Bauk, F. (1989). *Specifičnosti razvoja osnovnog školstva i prosvjete u Međimurju*, doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet.
8. Bogović, M. (1994). „Mile Raguž – Senjsko pučko školstvo“. *Senjski zbornik*, 21 (1), str. 405-408.
9. Cuvaj, A. (1910-1913). *Građa za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Zagreb: Naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu.
10. Franković, D. (1958) *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
11. Gross, M. (1985). *Počeci moderne Hrvatske*. Zagreb: Globus.
12. Gross, M., Szabo A. (1992). *Prema hrvatskome građanskom društvu*. Zagreb: Globus.
13. Horbec, I., Švoger V. (2010). Školstvo kao politicum: Opći školski red iz 1774. *Anali za povijest odgoja*, 9, str. 5-47.
14. Ilić, M. (2005). O stanovništvu Zaboka i zabočkog kraja. *Hrvatsko zagorje*, 4-5, str. 45-55.
15. Iveljić, I. (2010). *Banska Hrvatska i Vojna Krajina od prosvijećenog apsolutizma do 1848. godine*. Zagreb: Leykam international.
16. Iveljić, I. (2011). Prosvjeta Banske Hrvatske u 19. stoljeću – europski uzori i hrvatske posebnosti. U: Iveljić, I., ur. *Zbornik Nikše Stančića*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 125-137.
17. Jagić, S. (2008). *Pučko školstvo u kotaru Ivanec od sredine XIX. stoljeća do 1918. godine*, magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
18. Jagić, S. (2008). Učiteljstvo kotara Ivanec od sredine 19. stoljeća do 1918. godine. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 40, str. 175-186. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr>
19. Matijević Sokol, M. (1996). Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 29, str. 295-302. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr>
20. Mikulec Mikac, D. (2010). Monografija: Zabok u slikama. Zabok: Pučko otvoreno učilište Zabok, str. 2-3.
21. Modrić-Blivajs, D. (2007). Utjecaj školskog zakonodavstva na razvoj školstva u Banskoj Hrvatskoj od 1774. do 1850. godine. *Povijesni prilozi*, str. 209-220. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr>
22. Ograjšek Gorenjak, I. (2006.). Otvaranje ženskog liceja u Zagrebu. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, str. 147-175. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr>

23. Opačić, N. (2006). *Opetovnica. Vijenac*, br. 32. Dostupno na: <http://www.matica.hr>
24. Paver, M. (2005). Najstarija zabočka prezimena. *Hrvatsko zagorje*, 11 (3–4), str. 30–36.
25. Paver, M., Gledec, G. (2009). *Pred zagonetkom obiteljskog stabla: priručnik za istraživanje vlastitog rodoslova. II. dio: Vježbe iz antroponomastike, Najstarija prezimena Pregrade, Donje Stubice, Zaboka, Oroslavja i Trakošćana*. Dostupno na: <http://www.matis-pregrada.hr>
26. Puljiz, V. (1999). Pogledi i djelovanje u socijalnoj politici Nikole Škrleca Lomničkog. *Revija za socijalnu politiku*, 6 (3). Dostupno na: <http://www.rsp.hr>
27. Raguž, M. (1994a). *Senjsko pučko školstvo*. Zagreb: Školske novine; Senj: Ogranak Matice hrvatske.
28. Raguž, M. (2004). *Pedagoški učinci školskih propisa i zakona od 1918. na hrvatsko pučko školstvo*“o, doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
29. Raguž, M. (2010). Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. *Senjski zbornik*, vol. 37, str. 87–98. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr>
30. Strugar, V. (2007). Počeci i razvoj školstva u Bjelovaru od 1761. do danas. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 1, str. 71–98. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr>
31. Šidak, J. (1975). Jedno stoljeće u razvoju školstva u hrvatskim zemljama (1773.–1874.). *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 9, str. 37–47.
32. Šidak, J. (1981). *Kroz pet stoljeća povijesti*. Zagreb: Školska knjiga, str. 189–201, 221–252.
33. Vučetić, R. (2005). Zabok – elementi prostornog sustava. *Hrvatsko zagorje*, 11, (3–4), str. 19–39.
34. Župan, D. (2002). *Pučko školstvo u vrijeme banovanja Ivana Mažuranića*, magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
35. Župan, D. (2009). Dobre kućanice – obrazovanje djevojaka u Slavoniji tijekom druge polovice 19. stoljeća. *Scrinia Slavonica*, 9 (1), str. 232–256. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr>

Jasna Balaško, Zagreb

(Summary)

PUBLIC EDUCATION IN ZABOK FROM 1874 UNTIL 1914

The aim of this article is to present the development of elementary education in Zabok. In this article, the emphasis is put on the period from 1874 until 1914 and it talks about the circumstances in which the Zabok public school was established and operated, about the progress and partial laymenisation of the school operating in accordance with the educational standards of Croatia Proper (*Banska Hrvatska*) set forth under the Mažuranić Law, while using the school Commemorative Booklet as the main source. The article deals with the lives of teachers and teacheresses, their education and impact on the life of the community, education of children and peasants, the role of the school patron, school attendance, equipping of the library and garden cultivation.

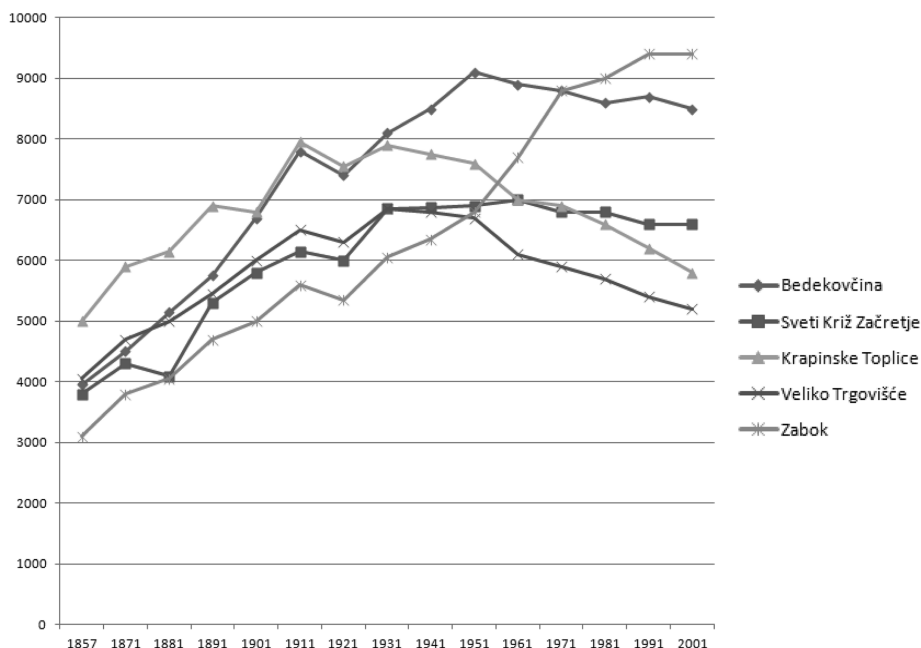
The Zabok school fits into the general picture of the 19th century educational system in Croatia Proper with respect to the period of establishment, number of pupils,

share of female pupils, as well as the position of teachers. In terms of education, it proved a successful school that managed to exceed its rural significance.

It is a fact that the elementary school played an important role in the development of Zabok in both the educational and material sense. Its contribution to raising the level of literacy equals its contribution to raising the level of knowledge about agricultural cultures, hygiene maintenance and health, as well as its contribution to the promotion of altruistic relationships, which is especially noticeable in the humanitarian activities carried out by the school and the entire town at the beginning of the First World War. The school contributed to the development of the entire town and the surrounding area, and was an indicator of the development of the society of Croatia Proper as a whole, which was in fact the goal of the Mažuranić reform.

Key words: elementary education, school reforms, Mažuranić law,
Zabok, 1874 - 1914

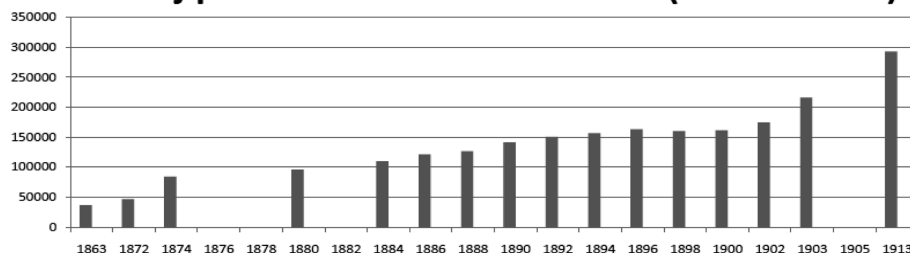
Prilog I. Prikaz rasta broja stanovnika u Zagorju (općine Zabok i susjedne općine)
Druga polovica 19. stoljeća

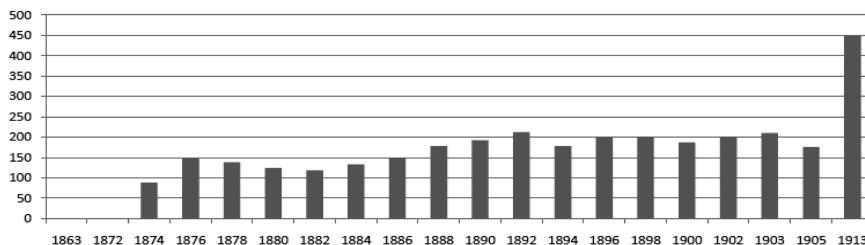
Izvor: Ilić, M. O stanovništvu u Zaboka i zabočkog kraja. Hrvatsko zagorje, 11 (3-4) 2005, str. 50.

Prilog II.

Broj polaznika škole – Hrvatska (1863.-1913.)

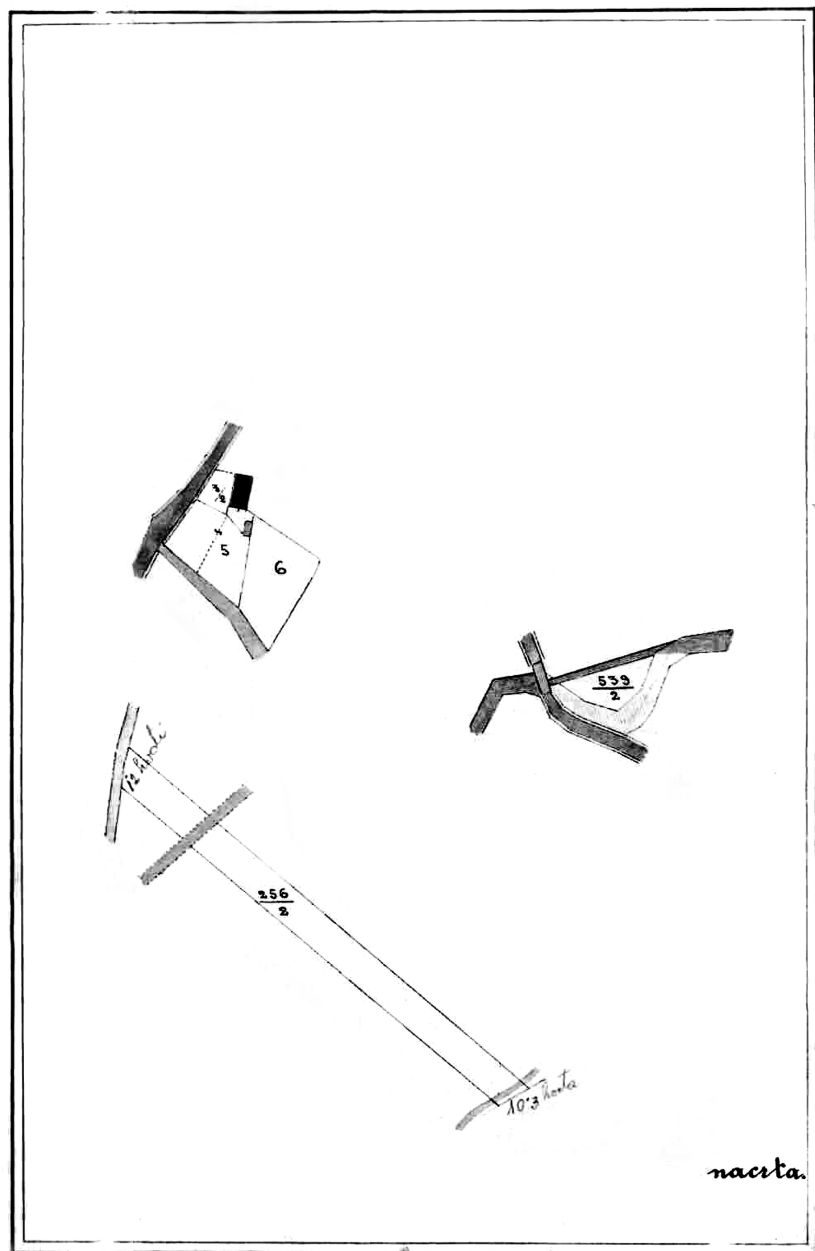

Broj polaznika škole – Zabok (1863.-1913.)

Izvori podataka: Spomenica obće pučke učiōne u Zaboku
 M. Gross, M.; Szabo A. Prema hrvatskome građanskom društvu, Zagreb:
 Globus, 1992.

Prilog III. Tlocrt školskog zemljišta

Izvor: Spomenica obće pučke škole u Zaboku.